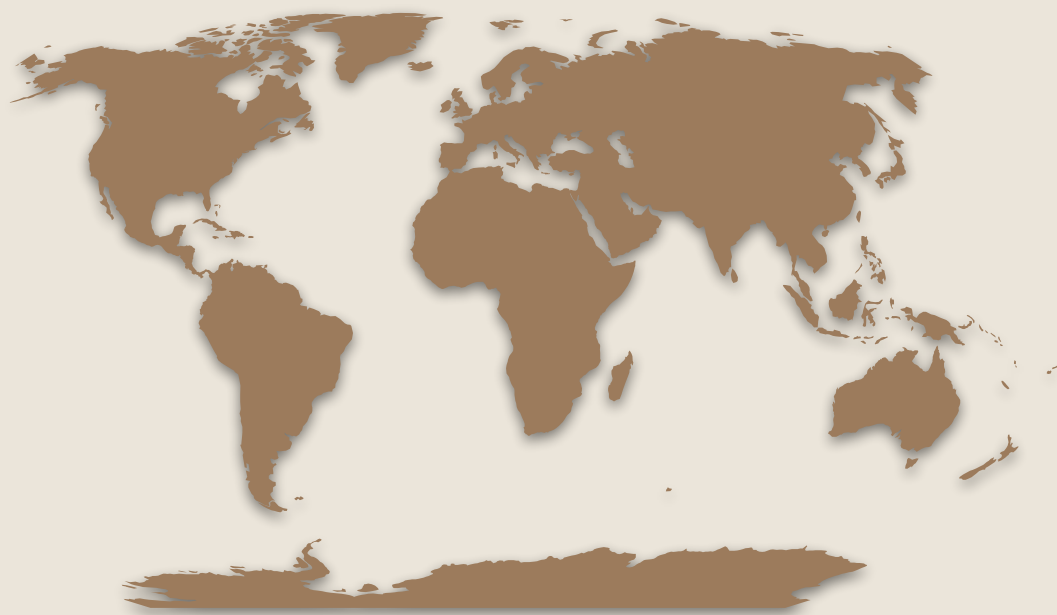
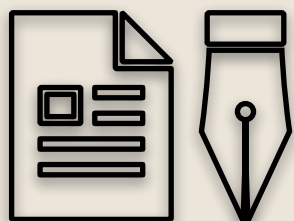

Sara Jemec

Mentor: Dan Kardum Šibila

PRIROČNIK za geografsko TERMINOLOGIJU

DIDAKTIČNI PREDLOG

vpeljave terminologije in njene etimološke
razlage v pouk geografije

KAZALO:

ZELENI PREHOD in vpliv ČLOVEKA na ATMOSFERO in POVRŠJE	11
1) Adiabatni gradient ter adiabatno segrevanje in ohlajanje	13
2) Albedo	14
3) Amplituda	15
4) Entropija	16
5) Badlands	17
6) Areal in ekotop	18
7) Toksičnost	19
8) Evtrofikacija, antropogeni dejavnik, antroposfera, deforestacija	20
posledice KOLONIZACIJE LATINOAMERIŠKEGA prostora	29
1) Alohtono prebivalstvo	31
2) Kreol	31
3) Latifundija in minifundija	32
4) Imperializem in neokolonializem	34
5) Etnocentrizem	35
6) Primitivizem in nomadizem	36
7) Kolon	37
vzorci RAZMESTITVE PREBIVALSTVA na URBANIH površinah	41
1) CBD, gentrifikacija	43
2) Eksodus prebivalstva	44
3) Akomodacija	44
4) Konurbacija, megalopolis in aglomeracija	45
5) Kartel	47
6) Getoizacija in slum	48
7) Hiperpopulacija	49
vzroki za MIGRACIJE in njihove posledice	53

1) Kozmopolitizem	55
2) Sekularizacija	56
3) Diaspora	57
4) Pozitivna diskriminacija	58
5) Multikulturalizem	59
6) Recesija in repatriacija	60
7) Tranzicija	61
8) Marginalizacija	62
vpliv OKOLJSKIH DEJAVNIKOV na REGIONALNE RAZLIKE	65
1) Retinenca, radiacija in evaporacija, meteorna voda in drenaža	67
2) Ekspozicija	69
3) Konvergenca in divergenca	70
4) Disperzija	72
5) Irigacija	73
6) Mezofit, kserofit in hidrofilna rastlina	73
7) Litoralizacija	75
8) Praha	77
9) Monocentrizem	77
10) Gradient	78
kar povzroča GEOPOLITIČNE TEŽNJE	82
1) Segregacija, bantustan	84
2) Enklava, eksklava	85
4) Hegemonija	87
5) Protekcionizem in protektorat	87
6) Populizem	89
7) Lokalizacija, regionalizem	90
8) Redistribucija	92

PREDSTAVITEV ZASNOVE PRIROČNIKA

Ne timueritis hanc turbam verborum alienorum!

Ne ustrašite se te množice tujih izrazov!

Pred tabo je aplikativni didaktični predlog raziskovalnega dela Primerjava izvora prevzetega strokovnega geografskega izrazoslovja in vpeljave terminologije ter njene etimološke razlage v pouk geografije.

Nadeli smo mu ime "Priročnik za geografsko terminologijo", ki je namenjen tako učencem, glede na zahtevnost in vsebino predvsem dijakom, kot tudi učiteljem.

Njegov namen je predstavitev realizacije koncepta vpeljave prevzete terminologije in njene etimologije v pouk geografije ter popularizacija in spodbujanje poznavanja tudi prevzetega izrazoslovja geografske stroke.

ZAKAJ JE POZNAVANJE TERMINOLOGIJE POMEMBNO?

- seznanjeni smo z aktualnimi procesi in pojavi v prostoru in družbi;
- s prevzetimi pojmi se zelo pogosto srečujemo preko medijev.

ZAKAJ S POMOČJO ETIMOLOŠKE RAZLAGE?

- pove nam izvorno besedo, iz katere se je termin razvil;
- s pomočjo izvorne besede razumemo tudi druge besede z istim pomenskim delom;
- spoznamo dobesedni pomen pojma;
- širimo jezikovne kompetence in s tem sposobnost razumevanja ustreznice v drugih tujih jezikih.

Naloge v priročniku so v splošnem dveh stopenj, večinoma pa so interpretirane glede na Bloomovo taksonomijo. Taksonomsko lažje so avtodidaktične, po večini etimološke, in lahko služijo kot predpriprava na uro oziroma jih lahko učenec reši sam.

Zahtevnejše naloge pa obravnavajo sodobne družbene in prostorske procese ter uporabnika soočajo z aktualnimi problematikami in ga nagovarjajo k iskanju rešitev. Iz njih se potencialno lahko razvije tudi razredna diskusija.

KLJUČ ZA UPORABO PRIROČNIKA:

Etimološki kontekst

Zgodovinski kontekst

Razlaga konteksta besede

Lažje, avtodidaktične naloge

Taksonomsko zahtevnejše naloge

POGLAVJA V PRIROČNIKU (označeno v zgornjem desnem kotu):

Zeleni prehod in vpliv človeka na atmosfero in površje

Latinoameriška kolonizacijska zgodba

Vzorci razmestitve prebivalstva na urbanih površinah

Vplivi na migracije in njihove posledice

Vpliv okoljskih dejavnikov na regionalne razlike

Kar povzroča geopolitične težnje

PRIROČNIKU NA POT

Smernice za izbor besediča in zasnovo priročnika

Pričujoč priročnik je didaktični predlog oziroma aplikativni del raziskovalnega dela, naslovljenega *Primerjava izvora prevzetega strokovnega geografskega izrazoslovja in vpeljava terminologije ter njene etimološke razlage v pouk geografije*. V raziskovalnem delu obravnavamo osnovne teorije, ki so ključne in temeljne za pridobitev kompetenc, ki omogočajo zasnovo priročnika ter analiziramo odnos učiteljev in slušateljev geografskih vsebin na gimnazijah in fakultetah do uporabe ter učenja prevzete geografske terminologije.

Preučili smo področje slovaropisja, s poudarkom na Geografskem terminološkem slovarju, ki predstavlja bazo našemu izboru besedišča, etimologijo, ključne značilnosti psiholingvistike, ki nam omogočajo osnovno razumevanje skladiščenja besed v mentalnem leksikonu ter Bloomovo taksonomijo, ki ima znatno vlogo pri sestavi nalog za namen preverjanja znanja v slovenskem šolstvu.

V raziskovalnem delu smo obravnavali 122 pojmov fizične in 118 družbene geografije. Vsakega izmed njih smo etimološko preučili, ugotovili njegovo uporabo na vseh treh stopnjah izobraževalne vertikale ter poskusili osvetliti z interdisciplinarnega vidika, sklicujoč se predvsem na področja predmetnika gimnazijskega programa. Medpredmetnost je pojem dosegel po kriteriju, da sodi na vsaj eno področje, katerega predmet se poučuje v enem izmed štirih letnikov (splošne) gimnazije. Slednje smo v končni fazi vključili v priročnik, saj smatramo, da obravnavani pojmi predstavljajo pomemben del splošne izobrazbe, njihovo poznavanje pa pripomore k razumevanju ustreznih v tujih jezikih, kar generira tako razvoj lingvističnih kompetenc kot tudi posameznikovega poznavanja aktualnih globalnih procesov in pojavov. Pri uporabi besedne zveze "tuj jezik" se osredotočamo predvsem na *linguo franco* današnjega časa – angleščino, od koder izvirajo mnogi viri, na katere se mladi zanašajo in kjer lahko z dokaj visoko pogostostjo zasledijo marsikaterega izmed obravnavanih terminov.

Kar pojmuje kot inovacijo in doprinos ter sintezo celotnega raziskovalnega dela, je predstavitev koncepta vpeljave poučevanja geografske terminologije preko etimološke razlage, ki jo konkretno ponazarjamo s tem priročnikom. S tem namenom smo Bloomovo taksonomijo skušali interpretirati na način, da prve stopnje obravnavajo pojem z etimološkega vidika, višje taksonomske ravni pa dijaka (uporabnika) soočajo s svetovnimi prostorskimi in družbenimi krizami, oziroma ga spodbujajo k ugotovitvi vzročno-posledičnih povezav procesov in pojavov, ki jih določen termin označuje, njihovem vrednotenju in, v primerih perečih problematik, tudi predlaganju rešitev.

Naloge v priročniku so razdeljene na šest poglavij, nekatera obravnavajo tematike, ki se dotikajo predvsem fizičnogeografskih pojavov, nekatera pa se usmerjajo v bolj družbenogeografske procese. Po vrsti si sledijo poglavja: *Zeleni prehod in vpliv človeka na atmosfero in površje*, *Posledice kolonizacije latinoameriškega prostora*, *Vzorci razmestitve prebivalstva na urbanih površinah*, *Razlogi za migracije in njihove posledice*, *Vpliv okoljskih dejavnikov na regionalne razlike* in *Kar povzroča geopolitične težnje*.

KAKO UPORABLJATI PRIROČNIK?

Pri sestavljanju nalog so bila naša glavna vodila taksonomska različnost, ki v prvih stopnjah vodi v etimološko seznanitev s pojmom ter ugotovitev njegovega pomena, v višjih stopnjah pa uporabnika sooča s težjimi problemi, navezujočimi se na geografske vsebine. Prav tako smo stremeli k tipološki raznovrstnosti ter uporabni vrednosti naloge. S tem namenom smo naloge, ki se nanašajo na določen pojem, ponekod skupino večih, med seboj neposredno povezanih terminov, razdelili na lažje, avtodidaktične, ki jih lahko učitelj uporabi kot predpripravo dijaka na uro geografije ter težje, ki dosegajo višje taksonomske stopnje in so v splošnem dobra iztočnica za razredno oziroma kolektivno obravnavo procesa ali pojava, ki ga termin označuje.

Poglavje se prične z nalogo "juha iz črk", v kateri so, med kopico naključno izbranih črk, tudi vsi termini, ki se pojavljajo kot iztočnica za naloge tega poglavja.

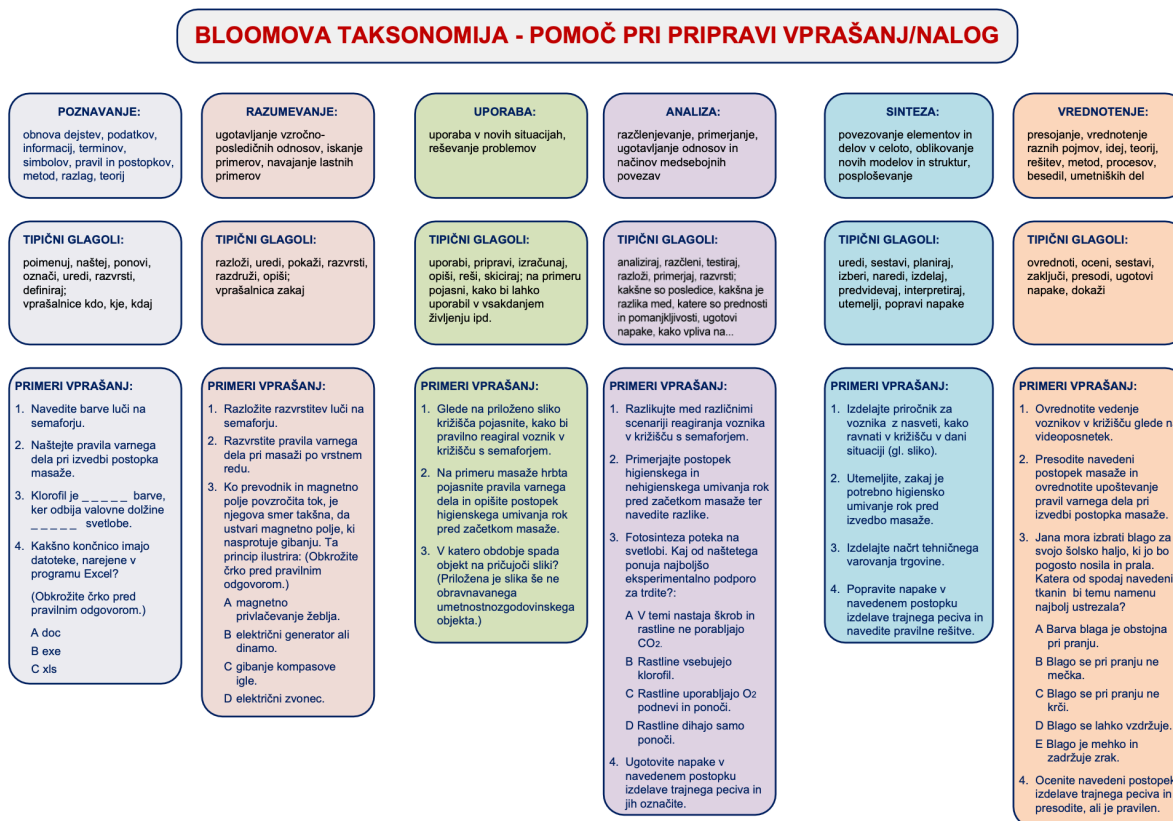
Naloge z oznako so večinoma vedno etimološke oziroma učenca seznanijo z etimologijo in so prilagojene tako, da jih lahko reši sam, brez pomoči učitelja. Njihov namen je predvsem, da se z obravnavanim pojmom spozna še preden se ga obravnava pri pouku, kar lahko učitelju prihrani nekaj časa pri razlagi v razredu in se lahko takoj posveti taksonomsko zahtevnejšim nalogam, označenimi z . Slednje so v večini zastavljene tako, da se lahko iz njih razvije tudi razredna diskusija določenega problema, ki se poraja v prostoru ali družbi oziroma dijaki le s skupnim razmišljanjem in usmeritvijo učitelja, kot moderatorja pouka, izpeljejo vzročno-posledične povezave, analizirajo, sintetizirajo ter nenazadnje ovrednotijo obravnavano tematiko, ki jo izvorno izpostavlja le termin.

Kot zaključek vsakega poglavja se ob koncu pojavlja krovna naloga. Gre za tipološko popolnoma drugačno nalogo od posameznih znotraj poglavja. V primeru, da je uporabnik rešil vse naloge določenega poglavja, pri reševanju krovne naloge ne bi smel imeti težav. Namen tovrstne naloge je predvsem ponovitev vseh spoznanih pojmov v določenem poglavju ter sinteza znanj, pridobljenih tekom reševanja vaj.

V vsakem od poglavij se uporabnik seznanja z nekaterimi temeljnimi pojmi, vezanimi na obravnavano temo (poglavje). Predstavljeni pojmi so interdisciplinarni, kar pomeni, da

se povezujejo z več znanstvenimi vedami. V poglavjih *Zeleni prehod in vpliv človeka na atmosfero in površje* in *Vpliv okoljskih dejavnikov na regionalne razlike* so to predvsem izrazi, s katerimi se potencialno lahko srečamo tudi pri kemiji, fiziki ali biologiji. Poglavja *Posledice kolonizacije latinoameriškega prostora*, *Vzorci razmestitve prebivalstva na urbanih površinah*, *Vzroki za migracije in njihove posledice* in *Kar povzroča geopolitične težnje* pa so bolj družbenogeografska, zato so ti pojmi vezani predvsem na sociologijo in zgodovino.

Slika 1: Bloomova taksonomija - pomoč pri pripravi vprašanj/nalog

Vir: Ric, 2021

Poglobljeno razumevanje procesa/pojava, ki ga označuje obravnavan termin; interpretirano po Bloomovi taksonomiji:

POZNAVANJE; prepoznati termin ter ga uvrstiti v ustrezno področje geografije.

RAZUMEVANJE; secirati termin in razložiti korelacijo med etimološko razlago pojma ter njegovo geografsko vlogo.

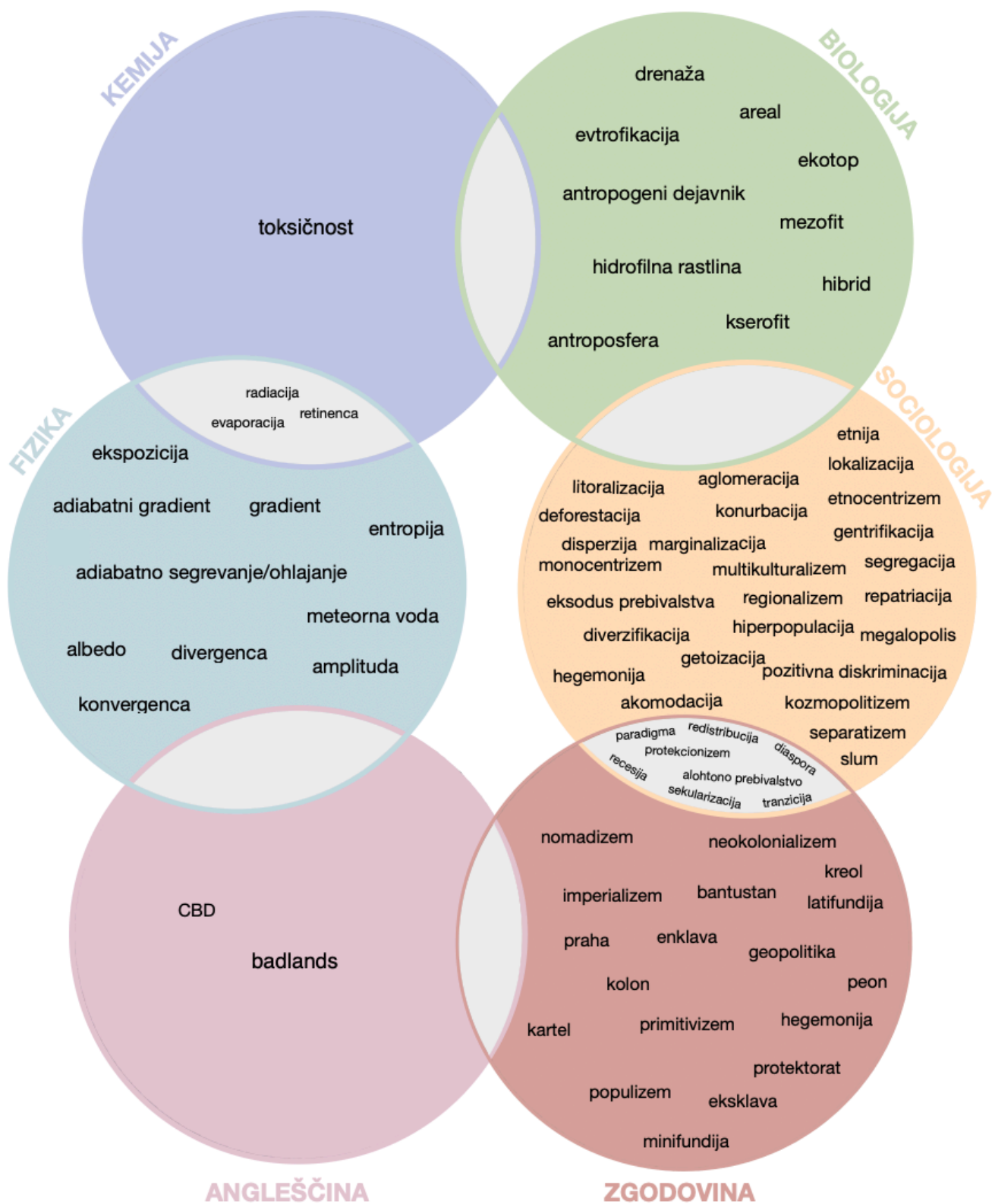
UPORABA; predstaviti lasten primer na globalni ravni, ki je vezan na obravnavan termin.

ANALIZA; vzročno-posledično razložiti bistvo procesa/pojava, ki ga termin obravnava.

SINTEZA; interpretirati, kakšne bi bile morebitne posledice v družbi in prostoru v primeru sprememb tega procesa/pojava.

VREDNOTENJE; ovrednotiti pomen procesa/pojava na regionalni/globalni ravni.

Prekrivnost geografske terminologije s terminologijo drugih področij

Avtorica: Sara Jemec

1

razmisli o prihodnosti planeta:

ZELENI PREHOD in vpliv ČLOVEKA na ATMOSFERO in POVRŠJE

ADIABATNI GRADIENT, ADIABATNO SEGREVANJE/OHLAJANJE, ALBEDO, AMPLITUDA,
ENTROPIJA, BADLANDS, AREAL, EKOTOP, TOKSIČNOST, EVTROFIKACIJA,
ANTROPOGENI DEJAVNIK, ANTROPOSFERA, DEFORESTACIJA

S	A	Z	E	A	J	I	C	A	K	I	F	O	R	T	V	E	S
D	D	C	R	S	D	A	A	E	S	E	P	R	T	U	M	B	D
G	I	V	T	A	R	E	F	S	O	P	O	R	T	N	A	A	C
H	A	B	U	D	F	S	S	H	D	E	R	H	J	N	D	N	V
J	B	G	I	S	D	N	A	L	D	A	B	J	E	G	U	T	B
A	A	R	O	E	Z	T	D	J	H	B	U	M	S	K	T	R	N
J	T	A	P	R	V	U	F	K	J	F	H	L	C	V	I	O	M
I	N	D	Š	T	B	A	T	L	K	B	I	K	F	U	L	P	O
C	I	I	Č	U	N	I	J	S	P	F	D	J	S	B	P	O	D
A	E	E	L	I	M	O	G	I	O	C	R	H	F	D	M	G	E
T	R	N	K	O	P	P	H	R	P	N	E	S	D	E	A	E	J
S	T	T	J	P	O	Š	I	T	Ž	O	Č	F	G	R	L	N	A
E	U	N	H	L	I	L	E	I	T	D	R	I	D	F	I	I	V
R	I	M	G	K	H	C	O	K	R	V	F	T	S	N	J	L	N
O	D	E	B	L	A	V	P	M	O	A	D	S	N	K	F	V	I
F	O	A	F	J	G	B	Š	N	E	T	I	C	B	E	O	G	K
E	P	F	D	H	A	R	E	A	L	B	O	N	M	A	D	T	F
D	Š	D	S	G	S	N	R	C	N	M	V	P	Ž	S	C	G	D

Besede, ki si jih našel_a, z manjkajočimi črkami vpiši pod ustrezno alinejo.

- A _ _ _ _ T _ _ _ _ I _ _ _
 - _ _ _ A _ _ _ _ E _ _ _ _ J / _ _ _ _ N _ _
 - _ L _ _ _ O
 - _ M _ _ _ _ D _ A
 - E _ _ _ _ _ A
 - _ _ D _ _ _ S
 - _ _ E _ L
 - _ _ O _ _ _
 - E _ _ _ _ K _ _ _ _
 - _ _ _ P _ _ N _ _ _ A _ _ K
 - A _ _ _ _ _ F _ _ _
 - _ _ K _ _ _ N _ _ _
 - D _ _ _ _ T _ _ _ _
-

Naloge, ki so označene s tem znakom so taksonomsko manj zahtevne ter večinoma etimološke, oziroma vezane le na seznanitev s pomenom termina. V splošnem naj bi naloge tega tipa lahko rešil_a sam_a, brez pomoči učitelja. Naloge obravnavajo predvsem Bloomovi stopnji prepoznavanja in razumevanja.

Naloge, ki imajo poleg navodila takšno oznako pa so taksonomsko zahtevnejše. Namenjene so poglobljenemu razmisleku o obravnavanem procesu, pojavu ali problematiki. Za lažje reševanje problema je priporočljiva razredna diskusija oziroma kolektivni razmislek. V primeru, da rešiš uvodne, lažje naloge pri določenem pojmu, jih lahko z nekoliko več truda rešiš tudi sam_a. Vaje tega tipa po Bloomu obravnavajo stopnjo uporabe, analize, sinteze ter vrednotenja.

1) Adiabatni gradient ter adiabatno segrevanje in ohlajanje

Vsi trije zgoraj navedeni termini so dvobesedni, prva izmed besed pa je vezana na adiabatnost. Gre za grško besedo, ki je sestavljena iz treh delov.

a) Razmisli in poskusi ugotoviti, kaj posamezni del besede "adiabathos" pomeni. Poveži ustrezne pare grške besede na levi in slovenskega prevoda na desni.

dia	skozi
a	prehoden
bathos	ne

b) Na podlagi ugotovljenega pomena zapiši, kako bi adiabatnost razložil_a ti.

c) Poskusi pojasniti, kako potekata procesa adiabatnega dviga in spusta ter razmisli o primerih, kjer se pojavljata.

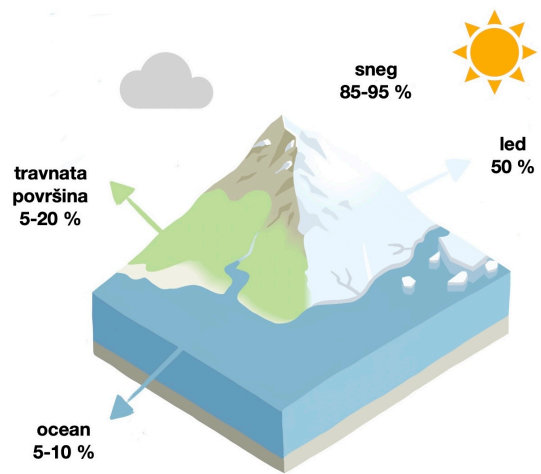
2) Albedo

a) Etimološka razlaga termina je neposredno povezana z latinskim izrazom za belino (albedo). Na podlagi tega ter spodnjega vira, sklepaj na pomen pojma v geografskem smislu. Pri razmisleku se osredotoči predvsem na to, kakšne barve imajo večji in manjši albedo. Približni odstotki albeda zasnežene, poledenele, travnate površine in oceana so označeni tudi na spodnji skici.

“Surfaces with high albedos include sand, snow and ice, and some urban surfaces, such as concrete or light-colored stone. Surfaces with low albedos include forests, the ocean, and some urban surfaces, such as asphalt.”

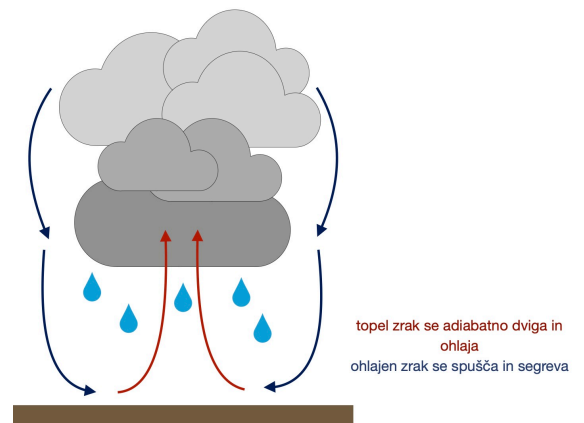
(Vir: <https://mydasdata.larc.nasa.gov/basic-page/albedo-values>. Pridobljeno 3. 6. 2023)

b) V najmanj štirih povedih (za vsak primer) presodi, kakšna je vloga albeda pri:

- nastanku konvekcijskih padavin (skica za pomoč);
- vplivu na mikroklimo (v mestih).

3) Amplituda

** S pojmom amplituda si se gotovo srečal_a že pri drugih predmetih. Etimološka razlaga termina izvira iz lat. **amplus**, kar pomeni obsežen, širen, velik.*

a) S sklepanjem zapiši svojo definicijo amplitude.

b) Zapiši vsaj tri konkretne primere uporabe obravnavanega termina.

c) Z vzrokom in posledico pojasni, kakšen vpliv imajo temperaturne amplitude na gosteje in redkeje poseljena območja na svetu. Za vsak vzorec poselitve navedi vsaj en primer.

4) Entropija

Preberi definicijo pojma iz Geografskega terminološkega slovarja.

“entropija -e ž

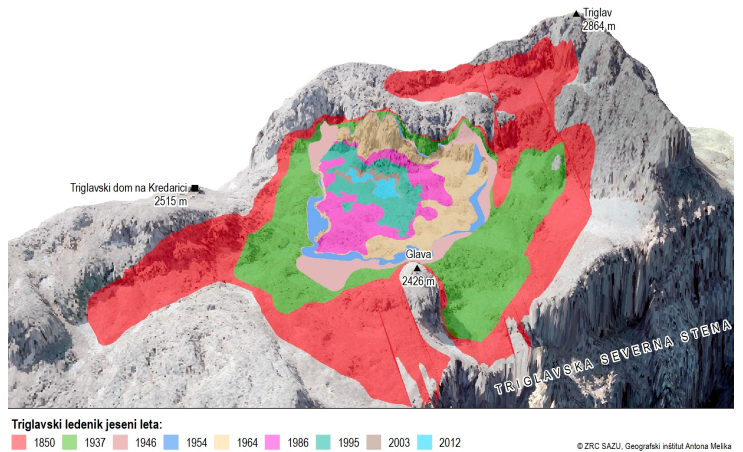
pokr. ekol. mera za stopnjo nereda znotraj določenega sistema, ki nastaja pri prehajanju ene oblike energije v drugo, pri čemer se del te pretvarja v neuporabno energijo.”

a) Zapiši štiri primere, kjer v naravi pride do entropije.

Taljenje Triglavskega ledenika po letih

Podnebne spremembe izredno vplivajo na taljenje ledenikov po svetu. Eden izmed takšnih primerov je tudi Triglavski ledenik.

b) Opiši, kako poteka taljenje ledenikov. Pri tem bodi pozoren_a, da izpostaviš tako vzrok kot tudi posledico.

5) Badlands

a) Termin je sestavljen iz dveh delov ter je angleškega izvora. Zapiši oba dela ter sklepaj, kaj pomeni.

b) Poskusi razložiti, kako badlands nastane. Osredotoči se na to, da pri vzroku za nastanek uporabiš pojem erozija/denudacija.

** Veš, da erozija izvira iz lat. glagola erodere (praskati), pri denudaciji lat. denudare (ogoliti) pa gre za ploskovno odnašanje površja.*

c) Razloži, kakšen vpliv ima badlands na kmetijstvo in poselitev. Izpostavi vsaj dva konkretna primera.

6) Areal in ekotop

a) Pomagaj si z angleščino in ugotovi slovensko sopomenko za areal. Zapiši jo na črto.

b) Dopolni spodnji definiciji ekotopa iz Geografskega terminološkega slovarja z manjkajočimi besedami. Izbiraj med ponujenimi možnostmi.

rastline ljudje različnimi enotnimi

“Ekotop je območje, na katerem živijo _____, živali v enakih življenjskih razmerah ali pa najmanjša pokrajinska enota z _____ razmerami za življenje.”

c) Ko si ugotovil_a pomen obeh besed, sestavi kratek sestavek (vsaj pet povedi), v katerem boš uporabil_a oba termina. Zamisli si konkreten primer določene rastlinske ali živalske vrste ter analiziraj razloge, zakaj tam uspeva/živi in kakšne so življenjske razmere.

7) Toksičnost

Pojem, ki ga najverjetneje poznaš iz angleščine (toxic), je latinskega izvora (toxicus) zastrupljen.

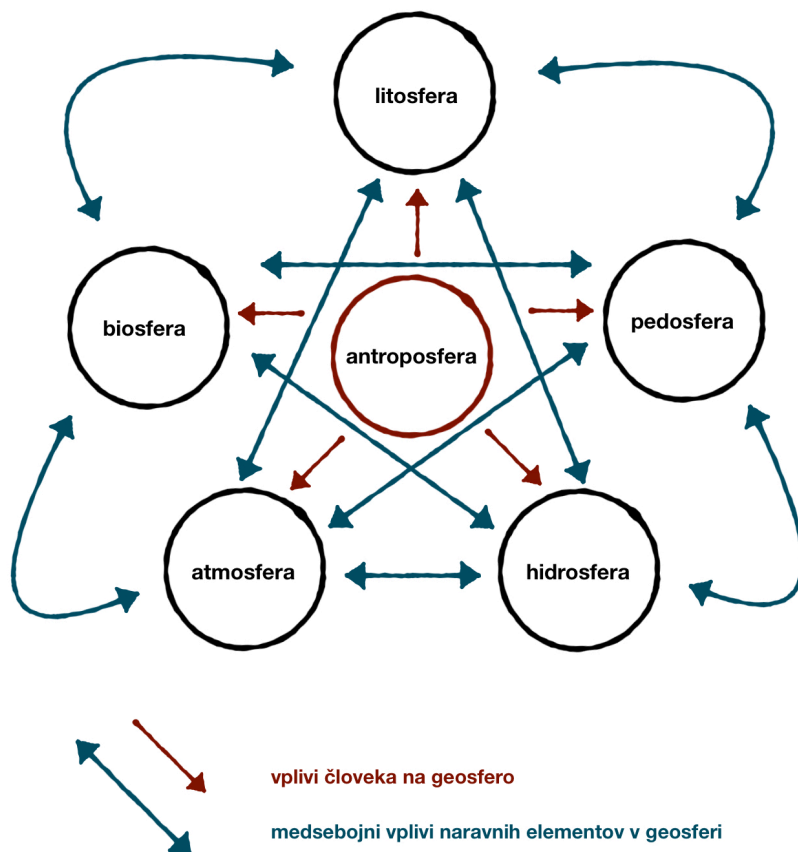

- a) Preberi spodnji vir in predlagaj pet ukrepov za omejevanje toksičnosti geosfere. V pomoč pri definiranju, kaj geosfera je, naj ti bo spodnja shema.

“Hazardous, or toxic, waste is the potentially dangerous byproduct of a wide range of activities, including manufacturing, farming, water treatment systems, construction, automotive garages, laboratories, hospitals, and other industries. The waste may be liquid, solid, or sludge and contain chemicals, heavy metals, radiation, pathogens, or other materials. Even households generate hazardous waste, from items such as batteries, used computer equipment, and leftover paints or pesticides.

Toxic waste can harm people, animals, and plants, whether it ends up in the ground, in streams, or even in the air. Some toxins, such as mercury and lead, persist in the environment for many years and accumulate over time. Humans or wildlife often absorb these toxic substances when they eat fish or other prey.”

(Vir: <https://www.nationalgeographic.com/environment/article/toxic-waste>. Pridobljeno 20. 6. 2023)

8) Evtrofikacija, antropogeni dejavnik, antroposfera, deforestacija

** Termina, katerih pomenski del je beseda antropo (antropogeni dejavnik, antroposfera), sta grškega izvora. Antrophos namreč v grščini pomeni človek.*

a) Na podlagi teh informacij, sklepaj na definiciji obeh pojmov.

b) Najprej poveži pare v spodnji shemi, nato pa si z njo pomagaj ugotoviti, kaj posamezen del pomeni. Spodaj zapiši svojo definicijo evtrofikacije.

eu

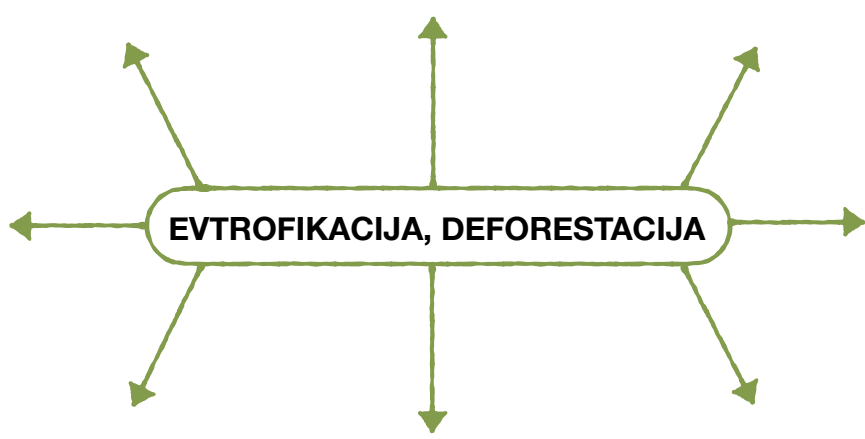
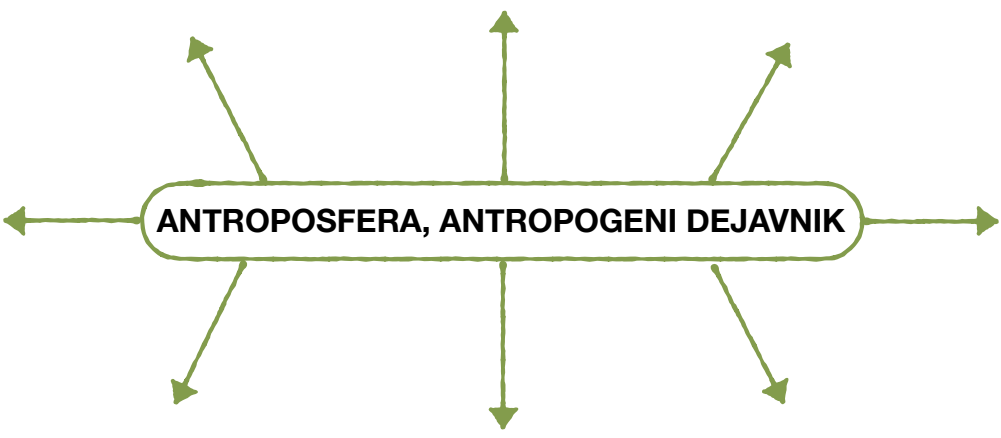
hrana

trophikos

dobro

c) Zapiši asociacije za spodnja para pojmov.

d) Zapiši primer, kje evtrofikacija predstavlja okoljski problem ter vzročno-posledično pojasni, kakšen je njen nastanek.

** Pojem deforestacija poznaš, njegov dobesedni pomen izvira iz latinščine, sestavljen je iz de- (predpona, ki označuje odstranjevanje nečesa) ter besede forestis (gozd).*

e) Ovrednoti, kakšne so posledice v prostoru zaradi deforestacije. Pri tem se osredotoči na:

- erozijo prsti,
- urbanizacijo,
- industrijsko rast,
- količino in namen izsekanega lesa.

ti odločaš o prihodnosti planeta: **KAKŠNA BO, JE** **ODVISNO OD TVOJIH ODLOČITEV**

Z vsakim dnem je planet Zemlja bolj izpostavljen degradaciji in drugim vplivom človeka, ki s svojimi posegi v geosfero spreminja njeno zgradbo ter ustvarja vse dominantnejšo antroposfero. Človek spreminja globalno geološko zgradbo, prst, rastlinstvo, vodovje ter nenazadnje atmosfero, ki je v zadnjih letih najbolj obravnavana prav zaradi uničujočega vpliva antropogenih dejanj na podnebje, kar nas vodi v vse hujšo in rastočo klimatsko krizo. Vse premalo se vsak posameznik zaveda, v kakšno prihodnost nas vodijo izraziti in konstantni človeški posegi v geosfero.

Na tem mestu lahko razmisliš, kako antropogeni dejavniki vplivajo na nekatere naravne procese in pojave. Od tvojih odločitev je odvisno, kakšno prihodnost Zemljine zgodbe boš ustvaril_a.

Ozračje se segreva posredno, sprva Sonce segreje površje, slednje pa z dolgovalovnim sevanjem segreva atmosfero. Pri tem procesu se vključi problematika toplogrednih plinov, ki absorbirajo vso energijo, ki jo Zemlja pri segrevanju oddaja in preprečujejo, da bi se vrnila nazaj v vesolje. To vodi v učinek tople grede in vse vidnejše ter skrb vzbujajoče podnebne spremembe. Planet se sedaj segreva hitreje kot se je kadar koli doslej. Povprečne višje temperature sčasoma spreminjajo ustaljene vremenske vzorce in rušijo običajno naravno ravnovesje. Na eni strani smo priča vročinskimi valovi in sušam, kot posledici kombinacije pomanjkanja padavin in večjega izhlapevanja zaradi visokih temperatur. Slednje imajo tudi posredne učinke, saj znižujejo vodostaj rek in gladino podzemne vode, onemogočajo rast dreves in kmetijskih pridelkov ter generirajo požare v naravi. Na drugi strani pa se soočamo s krizami kot so nenormalno pogoste nevihte, nalivi in posledično poplave. Razgreto površje namreč ustvari primerne pogoje za proces adiabatnega dviga in konvekcije, kar povzroča izdatne padavine. Ne smemo pozabiti na problem večanja ozonske luknje, k čemur pripomore tudi prevelika količina ogljikovega dioksida v atmosferi. Plast ozona je izjemnega pomena, saj varuje življenje na Zemlji pred ultravijoličnim sevanjem, ki povzroča bolezni, smrti organizmov, posredno pa segreva tudi ozračje.

Za nadaljevanje zgodbe izberi A ali B možnost

A. Ozračje se bo še naprej prekomerno segrevalo, zato bodo naravne nesreče še številčnejše. Močne nevihte bodo zaradi višjih temperatur najverjetneje postale pogostejše in intenzivnejše, pogostejše pa bodo tudi hudourniške poplave. Emisije toplogrednih plinov, ki generirajo velik del podnebnih težav, je na tej točki žal nemogoče zaustaviti.

V naslednjem koraku nadaljuj z branjem sivega besedila

.....

B. Nadaljevali bomo z iskanjem in realiziranjem ukrepov, ki bodo preprečevali emisije toplogrednih plinov, kar bo zmanjševalo učinek tople grede ter posledično skušali zavarovati biodiverzitetu ter tla pred degradacijo in dezertifikacijo, ki jo povzročajo pogoste suše in erozija. Zavzemali se bomo za doseg ciljev evropskega zelenega dogovora in stremeli k podnebni nevtralnosti Evrope do leta 2050. Spodbujali bomo gospodarstvo z zeleno tehnologijo, ustvarjali trajnostno industrijo in promet ter zmanjšali onesnaževanje in toksičnost.

V naslednjem koraku nadaljuj z branjem zelenega besedila

.....

Na tem mestu se ne moremo izogniti omembi albeda, ki ustvarja razlike pri segrevanju površja, posredno ozračja in posledično ustvarja različne možnosti za odvijanje adiabatnih procesov. Bolj dovzetne za absorbcijo toplote so črne oziroma temne površine, nad katerimi se razvijejo območja nižjega zračnega tlaka kot nad svetlimi površinami. Zaradi neenakomernih zračnih tlakov se začno zračne mase gibati od višjega tlaka k nižjemu, kar ustvari vetrove. Slednji lahko dosežejo izredne hitrosti in imajo tudi destruktivo moč, spremljajo pa jih huda deževja.

Za nadaljevanje zgodbe izberi C ali D možnost

.....

Prizadevanje za ustavitev rastočih temperatur ozračja in neuravnoteženih temperaturnih amplitud, posledično rešuje tudi problem taljenja ledenikov in dvigajoče se morske gladine. V luči dnevnega taljenja ledenikov se viša nivo morske gladine, kar povečuje tako tveganje za poplave ob obalah, kot bo imelo tudi znatne posledice za ljudi, infrastrukturo in habitate raznih ekotopov ob obalni črti.

Za nadaljevanje zgodbe izberi C ali D možnost

.....

C. Uničujoč vpliv naravnih nesreč je najbolj neugoden za človekovo lastnino oziroma povzroči največ gospodarske škode. Naravne nesreče povzročajo tudi uničenje flore in faune, kar pa ima negativen vpliv le na biotsko raznovrstnost v obalnih habitatih ter na naravne dobrine, ki jih zagotavljajo, kar pa za človeka ni znatnega pomena.

V naslednjem koraku nadaljaj z branjem sivega besedila

.....

D. Skrb vzbujajoč trend dviganja morske gladine ogroža tudi kmetijstvo in oskrbo s pitno vodo. Zaradi prodiranja morske vode v podzemno vodo in druga sladkovodna telesa, se količina razpoložljive sladke vode zmanjšuje. Razmišljujoč o vplivu človeka na hidrosfero, se poraja še problem eutrofikacije, ki jo lahko, s prenehanjem čezmernega dotekanja hranilnih snovi v stoječe vode, rešimo izključno mi.

V naslednjem koraku nadaljaj z branjem zelenega besedila

.....

Določeni areali, v začetni fazi so ranljivi predvsem tisti, kjer prevladujejo nesprijete kamnine, so podvrženi badlandsu, saj prsti pred bodisi denudacijo bodisi erozijo ne ščiti rastlinski pokrov. Za človeka je to neugodno z vidika kmetijstva, saj je prst na badlandsu neprimerna za obdelavo. Kar zadeva tla se podnebne spremembe torej odražajo predvsem v hitrejši eroziji, posledično pri pogostejših zemeljskih plazovih ter nenazadnje dezertifikaciji.

Za nadaljevanje zgodbe izberi E ali F možnost

.....

Kmetijstvo in industrija prispevata največ hranilnih snovi, ki omogočajo izredno razmnoževanje fitoplanktonskih alg, kar pripomore k povečani biomasi. Zaradi kratke življenjske dobe, alge množično umirajo, pri tem pa se porablja kisik. Ker slednjega, zlasti v globljih plasteh morske vode, primanjkuje za rast vegetacije ter življenje vodnih organizmov, ti umirajo, posledično pa prihaja do pojava cvetenja morja. Rastlinske vrste so izjemnega pomena tudi na kopnem, saj proizvajajo fotosintezo, s katero pripomorejo k uravnavanju podnebja, ko iz ozračja vsrkavajo CO₂. S sečnjo dreves to naravno uravnavanje porušimo, ogljik, ki je shranjen v drevesnih deblih, pa se sprosti v ozračje in še poveča toplogredni učinek. To predstavlja številna tveganja tako za ljudi kot tudi za vse druge oblike življenja na Zemlji.

Za nadaljevanje zgodbe izberi E ali F možnost

.....

E. Da povzamemo: Ljudje bi se morali osredotočati predvsem na zmanjšanje emisij toplogrednih plinov, saj slednje najbolj onesnažujejo zrak, kar pa je največji problem za življenje človeške populacije na Zemlji. Vsa ostala problematika v luči podnebnih sprememb je malo verjetno rešljiva, v največji meri pa je z zmanjšanjem učinka tople grede.

V naslednjem koraku nadaljuj z branjem sivega besedila

.....

F. Da povzamemo: Pomembno je prizadevanje za zmanjšanje toplogrednih plinov v ozračju, saj je segrevanje ozračja posledica človeških dejavnosti, ki ustvarjajo učinek tople grede. Podnebne spremembe in degradacija okolja ogrožajo obstoj in življenje celotnega sveta. Usmerimo se na trajnostno mobilnost, v pridobivanje čim večjega deleža energije iz obnovljivih virov ter širimo ozaveščenost za podnebno krizo ter njene posledice.

V naslednjem koraku nadaljuj z branjem zelenega besedila

.....

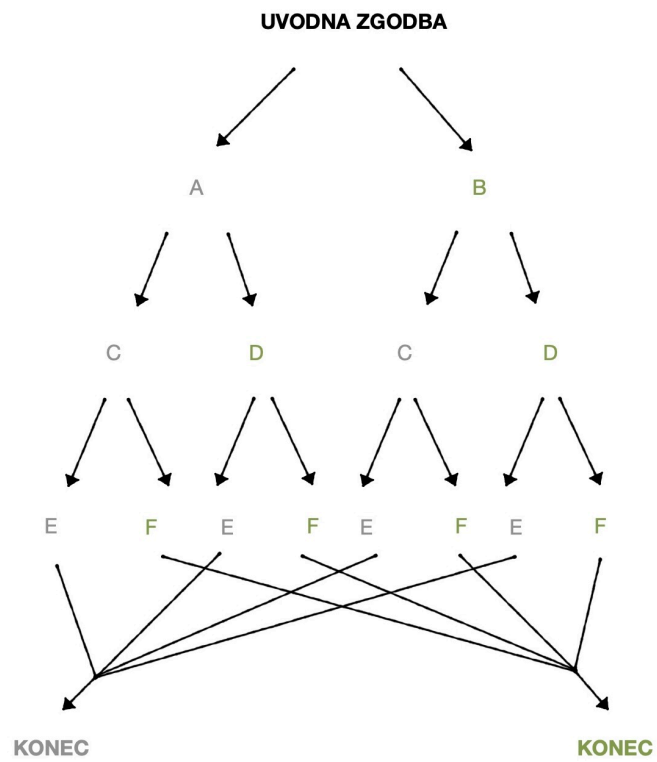
Prišel_a si do konca. Višje temperature bodo še naprej povečevale izhlapevanje vode, kar bo skupaj s pomanjkanjem padavin povečevalo nevarnost hudih suš, ki pa bodo imele, tako kot ekstremne padavine in poplave, ki nastajajo v luči podnebnih sprememb, tudi znatne posredne učinke na promet, kmetijstvo, gozdarstvo in biotsko raznovrstnost. Dvig povprečnih temperatur ozračja bo še naprej generiral tako taljenje ledenikov kot tudi višje temperature vode, kar bo ustvarilo ugoden habitat za namnožitvev strupenih alg in bakterij ter nas vodilo v še hujšo problematiko oskrbe s sladko vodo. In še veliko bi lahko naštevali. Soočamo se s posledicami podnebnih sprememb, a se jih še kako premalo zavedamo. Ne ozirajoč se na vplive človeka na geosfero, vztrajamo pri degradaciji okolja in si zatiskamo oči pred rastočo podnebno krizo, ki povzroča okoljske težave v vseh sferah geosfere. Vse to se dogaja in se bo še naprej, če se tudi vsak posameznik ne bo dovolj zavedal svoje vloge v procesu podnebnih sprememb. Kaj pa to pomeni za naš planet in življenje na njem?

.....

Prišel_a si do konca. Za ustavitev globalnega segrevanja je potrebno zmanjšati porabo fosilnih goriv in izpuste ogljikovega dioksida v ozračje. Usmeritve v iskanje alternativnih virov energije, ki bi zmanjšali odvisnost od fosilnih goriv postajajo vse pomembnejše, če želimo planet rešiti pred katastrofo. Med cilji EU se vrstijo ustvarjanje in vpeljava trajnostnega in krožnega gospodarstva do leta 2050, ohranjanje naravnih ekosistemov in krepitev zmogljivosti narave za shranjevanje ogljika, zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov z različnimi podnebnimi politikami itd. Spodbujajmo spremembe v načinu življenja, ki so prijaznejše do planeta in prilagodimo človekove dejavnosti tako, da zmanjšujemo količino ogljikovega dioksida v ozračju. Vsak posameznik naj si prizadeva za boj proti podnebnim spremembam, saj lahko le s kolektivnim trudom rešujemo krizo, Zemljo in življenje na njej.

Shema poteka zgodbe

2

dopolni zapis z manjkajočimi deli besedila:

posledice KOLONIZACIJE LATINOAMERIŠKEGA prostora

ALOHTONO PREBIVALSTVO, KREOL, LATIFUNDIJA, MINIFUNDIJA, IMPERIALIZEM, NEOKOLONIALIZEM, ETNOCENTRIZEM, PRIMITIVIZEM

A	S	E	F	E	R	T	U	I	O	P	Š	L	K	J	H	T
D	E	T	N	O	C	E	N	T	R	I	Z	E	M	R	I	G
S	D	R	V	D	F	G	H	J	K	J	L	Č	P	O	M	B
G	F	T	A	J	I	D	N	U	F	I	T	A	L	I	P	V
H	G	U	B	V	R	E	I	T	E	R	T	V	B	N	E	N
J	H	I	N	H	D	S	K	A	S	D	G	I	U	D	R	M
K	M	I	N	I	F	U	N	D	I	J	A	L	s	C	I	K
L	J	O	M	K	B	Z	Č	G	A	R	K	Č	H	M	A	I
Č	K	Š	L	L	N	B	Ž	B	F	J	G	L	U	N	L	U
A	L	O	H	T	O	N	O	A	S	G	J	K	L	Č	I	O
R	P	M	P	R	E	B	I	V	A	L	S	T	V	O	Z	L
E	O	N	T	U	I	O	P	L	A	S	D	F	G	H	E	O
T	I	B	T	H	J	K	L	Č	O	S	D	F	T	V	M	N
P	R	I	M	I	T	I	V	I	Z	E	M	E	B	N	O	P
I	U	V	F	G	E	R	U	T	I	O	R	P	Š	Ž	A	S
O	P	C	Z	A	S	D	F	D	G	H	J	K	L	Č	U	I
N	E	O	K	O	L	O	N	I	A	L	I	Z	E	M	C	V

Besede, ki si jih našel_a, z manjkajočimi črkami vpiši pod ustrezno alinejo.

- A _ _ _ _ N _ _ R _ _ _ _ _ V _
 - K _ _ _ L
 - _ _ _ I _ _ _ N _ _ _
 - M _ _ _ _ _ D _ _ _
 - _ _ _ E _ _ L _ _ M
 - N _ _ _ _ _ N _ _ _ _ _
 - _ _ _ C _ _ _ I _ _ _
 - P _ _ _ T _ _ _ _ _
-

Naloge, ki so označene s tem znakom so taksonomsko manj zahtevne ter večinoma etimološke, oziroma vezane le na seznanitev s pomenom termina. V splošnem naj bi naloge tega tipa lahko rešil_a sam_a, brez pomoči učitelja. Naloge obravnavajo predvsem Bloomovi stopnji prepoznavanja in razumevanja.

Naloge, ki imajo poleg navodila takšno oznako pa so taksonomsko zahtevnejše. Namenjene so poglobljenemu razmisleku o obravnavanem procesu, pojavu ali problematiki. Za lažje reševanje problema je priporočljiva razredna diskusija oziroma kolektivni razmislek. V primeru, da rešiš uvodne, lažje naloge pri določenem pojmu, jih lahko z nekoliko več truda rešiš tudi sam_a. Vaje tega tipa po Bloomu obravnavajo stopnjo uporabe, analize, sinteze ter vrednotenja.

1) Alohtono prebivalstvo

- a) Na podlagi spodnje definicije iz Geografskega terminološkega slovarja, sklepaj na pomen pojma alohtono prebivalstvo. Termina imata nasprotujoč si pomen.

”avtohtóno prebiválstvo -ega -a s

demogeogr. prvotno prebivalstvo, rojeno v kraju bivanja.”

- b) Vzročno-posledično pojasni, kako je alohtono prebivalstvo prišlo na območje Latinske Amerike in prebivalci katerih držav ga v največji meri sestavljajo.

2) Kreol

- a) Pojem se uporablja v treh različnih kontekstih. Preberi spodnje trditve in ugotovi, katera izmed njih je napačna. Obkroži črko pred njo.

A) Če se nahajamo v Braziliji je kreol potomec španskih priseljencev.

B) Če se nahajamo v Zahodni Indiji je kreol potomec priseljenih španskih staršev.

C) Če se nahajamo na območjih španske, francoske in portugalske kolonizacije je kreol potomec priseljencev.

D) Če se nahajamo v Braziliji je kreol potomec črnih sužnjev.

* *Termin izvira iz latinskega glagola creare, ki pomeni ustvariti. Glede na to, se uporablja predvsem pri opisovanju priseljencev staršev iz držav, kjer govorijo romanske jezike, ima svoje različice tudi v teh jezikih.*

b) Poveži pojem z jezikom, v katerem se uporablja.

créole
španščina

criollo
portugalščina

francoščina
crioulo

c) Predvidevaj, kakšna bi bila etnična sestava Latinske Amerike, če priseljevanja Evropejcev ne bi bilo. Ne pozabi vključiti tudi selitev afriških sužnjev, za katere so odgovorni Evropejci.

3) Latifundija in minifundija

a) Pojma imata enak pomenski del, razlikujeta pa se njuni predponi. Na spodnje črte izpiši obe predponi in pomenski del ter na podlagi predpon sklepaj, pri katerem pojmu gre za majhno in pri katerem za večje območje.

** Veš, da fundus v latinščini pomeni zemljišče.*

Predponi: _____

Pomenski del: _____

4) Imperializem in neokolonializem

Oba pojma večkrat slišiš pri temah, ki obravnavajo obdobje kolonizacije in osvajanja sveta. Pomembno je, da ločiš med njima in prepoznaš pomen vsakega.

** Veš, da je sinonim za neokolonializem tudi neoimperializem.*

a) Naštej še nekaj pojmov, ki se končajo na -izem.

b) Pomagaj si z izpisanimi pojmi in razloži, na kaj nakazuje skupni imenovalac -izem.

c) Termin imperializem je enodelen, medtem ko je pojem neokolonializem sestavljen iz dveh delov. Pri obeh terminih poišči pomenski del (pri neokolonializmu tudi predpono) in zapiši, kaj pomeni.

IMPERIALIZEM _____

NEOKOLONIALIZEM _____

d) V krajšem sestavku (vsaj pet povedi) razmišljaj in ugotovi, kako sta imperializem in neokolonializem vplivala na avtohtono prebivalstvo, njihovo življenje in pravice ter današnjo ekonomsko in politično situacijo v Latinski Ameriki.

5) Etnocentrizem

a) Pojem je sestavljen iz dveh grških besed. Poveži ustrezna para (prevoda).

ethnos

narod

kentron

jedro

b) Poveži poznavanje pomena obeh pomenskih delov in zapiši definicijo, kot bi etnocentrizem opredelil_a ti.

c) V dobi kolonializma so konkvistadorji (lat. conquistare - zavzeti, osvojiti), na avtohtona ljudstva gledali zelo etnocentrično. Analiziraj, kje vse se je njihov etnocentrični pogled odražal.

6) Primitivizem in nomadizem

- a) Preberi nekaj odstavkov članka National Geographica o staroselskem ljudstvu Awá v Vzhodni Amazoniji in izpostavi vsaj pet značilnosti nomadskega življenja primitivnih skupnosti.

Several bands of Awá nomads—the easternmost isolated, or “uncontacted,” people in the Amazon—roam the woodlands in the core of the territory, living in a state of near-constant flight from the whine of winches and chain saws and, in the dry season, the smoke of wildfires.

Confined to a shrinking forest core, the Awá are especially vulnerable. But even in the still largely untouched expanses of rain forest straddling Brazil’s western border with Peru, isolated groups must live on the run to escape the depredations of illegal logging, gold prospecting, and now drug trafficking. All across the Amazon Basin, in fact, threats to the security of the estimated 50 to 100 isolated and uncontacted tribes—perhaps some 5,000 people in all—are rising. These groups represent most of the world’s remaining isolated tribes. The only so-called uncontacted tribes known to exist today outside the Amazon are in Paraguay’s Chaco scrub forest, on the Andaman Islands in the Indian Ocean, and in western New Guinea, Indonesia. The numbers may seem small, but indigenous-rights advocates say there is something much larger at stake: the preservation of the last vestiges of a way of life that has all but disappeared from the planet, one that has survived apart from our industrial economy.

The interaction of the Awá (also called the Guajá or Awá-Guajá) with the outside world has been defined largely by violence against them. Today perhaps a hundred of the roughly 600 Awá still carry on nomadic lives in the forest. The rest, who have come into contact with modernity in recent decades, are settled in villages in three of four protected indigenous territories, strung out in a contiguous corridor along Maranhão’s western frontier. The presence of the Awá has helped spur legal protection for nearly 4,800 square miles of seasonally dry woodlands that form a critical buffer for the rain forests to the west.

Although isolated groups of Awá are present in three of the four reserves, only in Arariboia are all the Awá—some 60 to 80 of them—essentially uncontacted, keeping to themselves in the core of the

reserve. They still hunt with bows and arrows, still gather wild honey and babassu nuts, and still rely almost entirely on the bounty of the primal forest and its sources of water. No settled Awá live around them who might serve as intermediaries in the event of an encounter with outsiders.

(Vir: <https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/isolated-brazil-peru-amazon-tribes-remote-protected>. Pridobljeno 17. 6. 2023)

7) Kolon

** Termin izvira iz latinščine, kjer colonus pomeni poljedelec, naseljenec. Prvotno je izraz označeval polfevdalnega kmeta v dobi razpadanja suženjskega družbenega reda, danes pa malega zakupnika, dednega najemnika na tuji zemlji.*

- a) Vzročno-posledično pojasni, kako je posameznik postal kolon ter kakšno je bilo njegovo življenje. Pri tem se osredotoči na to, na čigavi zemlji je delal, kakšna dela je opravljal in kakšna sta bila njegovo premoženje ter lastnina.

nadaljuj latinoameriško kolonizacijsko zgodbo: **KAKO JE** **PRETEKLOST VPLIVALA NA PRIHODNOST?**

Preberi in dopolni besedilo z ustreznim nadaljevanjem. Izbiraj med možnostmi, podanimi spodaj. Tri rešitve so odveč.

V preteklosti je latinoameriška tla močno zaznamovala kolonizacijska zgodba. Ozemeljske težnje, predvsem španskih in portugalskih osvajalcev, so se odražale v zavzetju ameriškega kontinenta. Posledice procesa so najbolj prizadele **1**, kratene pa so jim bile tudi mnoge pravice.

Evropska kolonizacija se je začela **2**, ko je Krištof Kolumb z željo, da odkrije novo plovno pot do Indije, plul proti zahodu. Za Evropejce je bilo to nekaj izjemnega, saj so svoje "odkritje" smatrali kot edinstveno priložnost za prodor evropske kulture in civilizacije v dotedaj neznane dele sveta. Interpretacija stika oziroma nadvlade konkvistadorjev nad staroselci pa se nekoliko razlikuje. Evropejci to pojmujejo kot srečanje dveh svetov, avtohtona ljudstva pa to dojemajo predvsem kot uničenje prvotnih kultur in civilizacij. Pričujoče leto se tako pogosto označuje kot "letnica odkritja Amerike", a resnica je popolnoma drugačna. Kolumb ni odkril Amerike, saj so na tem ozemlju že pred njegovim prihodom prebivali staroselci.

Evropski osvajalci so si staroselce **3**, širili kulturo in jezik ter imeli do avtohtonega prebivalstva zelo etnocentričen odnos.

Hud problem, ki je korenito spremenil demografsko sliko celine pa so povzročile mnoge nalezljive bolezni, ki so jih evropski osvajalci prinesli s seboj, staroselci pa nanje niso bili odporni. Zgodila se je ena najhujših demografskih katastrof v zgodovini, saj se je število staroselskega prebivalstva v sto petdesetih letih zmanjšalo za kar okoli devet desetih.

Nehumano ravnanje z Neevropejci se je še nadaljevalo. Ker zdesetkano staroselsko prebivalstvo ni bilo dovolj številčno in močno za ekonomsko podporo novo nastajajočih evropskih kolonij ter delo na plantažah so iz Afrike pripeljali vsaj 10 milijonov sužnjev. Slednji so bili skoraj izkoreninjeni z njihove zemlje in prodani evropskim naseljencem in lastnikom zemljišč, **4**

Afriškim sužnjem so bile odvzete vse vrste pravic in so bili podvrženi volji svojih belskih gospodarjev, medtem ko so bili latinoameriški staroselci deležni neke vrste polsuženjstva. Nihče pa ni veljal za svobodnega posameznika niti ni imel pravice do lastnine.

Nekatera primitivna staroselska ljudstva so živela precej nomadsko življenje. Med mnogimi ljudstvi pa poznamo tudi tri izjemne in visoko razvite civilizacije: Azteke v Mehiki, Maje v Mezoameriki in Inke v Južni Ameriki. Slednje so se razvijale popolnoma drugače in ločeno od evropske civilizacije, kar

pa ne pomeni, da so zaostajale za njo. Njihove tehnološke pridobitve in znanja so bila izjemna, prav tako tudi kakovost življenja.

Pestrost etničnega mozaika je generiralo tudi rasno mešanje avtohtonega in alohtonega prebivalstva. Na ozemlje Latinske Amerike so se sprva priseljevali predvsem Evropejci, **5** Omenimo še kreole, potomce priseljencev na območjih španske, francoske in portugalske kolonizacije oziroma črnske sužnje v Braziliji.

Obdobje kolonializma in imperializma je Latinsko Ameriko zaznamovalo vse do današnjih dni. Pravzaprav je bila Latinska Amerika prvi del sveta, v katerem so Evropejci uvedli kolonialno gospodarstvo. Temeljilo je na pridobivanju surovin, ki pa so jih v končne proizvode predelovali zunaj Latinske Amerike, prav tako je bil ves zaslužek v lasti Evropejcev. Danes lahko opazujemo zametke neokolonializma, za katerega je značilen **6** in kulturnim vplivom bivših kolonialnih sil v določenih državah.

Omenimo še nekatere bolj kmetijske posledice "stika" dveh svetov. Zgodila se je izmenjava mnogih kulturnih rastlin in domačih živali, saj so Evropejci iz Latinske Amerike prinesli sladkorni trs, banane, riž, pšenico ... Evropejci pa so na latinoameriških tleh korenito spremenili sistem pridobivanja kmetijskih pridelkov. Obdelovanje površin se je odvijalo v največji meri na **7**. Omenjena posestva so korenito spremenila kmetijsko pokrajino, takšen sistem pa se je ohranil vse do danes, saj so ta ozemlja pretežno last dedičev elit, ki so imele zemljiško lastništvo v kolonialnem obdobju.

Celina **8** in skuša zmanjšati "prepad" med revnimi in bogatimi. To ji tudi uspeva, a ne le zaradi gospodarske rasti, temveč v veliki meri tudi zaradi denarne pomoči bolj socialno usmerjenih vlad.

Ugotovi, katero nadaljevanje povedi ustreza v besedilu napisanim šrevilkam. V spodnjo tabelo vpiši ustrezne pare črk *A, B, C, D, E, F, G, H, I, J in K in številke v besedilu. Trije zapisi, med katerimi izbiraš, so preveč.*

A *posredni nadzor prek izkoriščanja in trgovanja z naravnimi viri*

B *da bi začeli izkoriščati različne gospodarske dobrine, ki jih je bilo na novi celini v izobilju.*

C *neposredni nadzor in izkoriščanje naravnih virov*

D *se še dandanes sooča z največjimi socialnimi razlikami*

E *pozneje pa tudi Afričani in Azijci.*

F *na latifundijah oziroma minifundijah, ki so bile v lasti posestnikov.*

G leta 1494

H leta 1492

I podjarmili in jih naselili v rezervate, sami pa so izkoriščali naravna bogastva Latinske Amerike

J alohtono prebivalstvo, ki je bilo podjarmljeno

K avtohtono prebivalstvo, ki je bilo zatirano,

1	2	3	4	5	6	7	8

3

analiza namišljene pokrajine:

VZORCI RAZMESTITVE PREBIVALSTVA na URBANIH površinah

CBD, EKSODUS PREBIVALSTVA, AKOMODACIJA, GENTRIFIKACIJA, KONURBACIJA, AGLOMERACIJA, KARTEL, GETOIZACIJA, HIPERPOPULACIJA, SLUM, MEGALOPOLIS, SEGREGACIJA

A	R	P	Z	M	D	G	U	G	H	J	K	L	Č	Ž	Š	P	I
S	T	C	C	K	S	H	S	I	L	O	P	O	L	A	G	E	M
D	U	Č	B	L	K	O	N	U	R	B	A	C	I	J	A	G	M
F	I	Š	B	D	E	J	I	E	R	L	J	K	L	Š	O	I	T
G	O	M	V	Č	R	K	O	T	O	S	E	G	M	H	K	D	V
H	A	J	I	C	A	G	E	R	G	E	S	T	G	U	I	L	Č
J	S	V	N	U	T	L	P	N	B	A	J	L	R	O	L	H	G
K	R	E	K	S	O	D	U	S	C	Z	N	U	H	A	M	S	E
L	P	R	E	B	I	V	A	L	S	T	V	A	J	L	K	G	Č
Č	T	B	V	B	N	M	L	K	Č	P	Š	Ž	E	R	T	U	I
Ž	H	Z	R	T	U	A	J	I	C	A	D	O	M	O	K	A	L
P	J	E	A	S	D	F	G	H	J	K	L	T	R	E	Z	V	B
O	L	R	H	J	M	B	N	V	C	Z	A	S	D	F	G	U	L
A	J	I	C	A	L	U	P	O	P	R	E	P	I	U	O	P	K
I	M	T	G	E	N	T	R	I	F	I	K	A	C	I	J	A	I
U	N	O	Č	A	S	D	F	G	H	J	K	L	Č	M	N	B	V
T	A	J	I	C	A	Z	I	O	T	R	G	C	U	I	O	P	Č
A	G	L	O	M	E	R	A	C	I	J	A	A	S	D	F	G	V

Besede, ki si jih našel_a, z manjkajočimi črkami vpiši pod ustrezno alinejo.

- C _ _
- _ S _ _ S _ _ B _ _ _ _ _
- _ _ M _ _ A _ _ _
- G _ _ _ I _ _ _ C _ _ _
- _ _ U _ _ I _ _ _
- A _ _ M _ _ C _ _ _
- _ _ _ E _
- G _ _ _ Z _ _ _ _ _
- _ _ E _ _ _ U _ _ _ _ _
- S _ _ _
- _ E _ _ _ P _ _ _ _
- S _ _ _ G _ _ _ _ _

Naloge, ki so označene s tem znakom so taksonomsko manj zahtevne ter večinoma etimološke, oziroma vezane le na seznanitev s pomenom termina. V splošnem naj bi naloge tega tipa lahko rešil_a sam_a, brez pomoči učitelja. Naloge obravnavajo predvsem Bloomovi stopnji prepoznavanja in razumevanja.

Naloge, ki imajo poleg navodila takšno oznako pa so taksonomsko zahtevnejše. Namenjene so poglobljenemu razmisleku o obravnavanem procesu, pojavu ali problematiki. Za lažje reševanje problema je priporočljiva razredna diskusija oziroma kolektivni razmislek. V primeru, da rešiš uvodne, lažje naloge pri določenem pojmu, jih lahko z nekoliko več truda rešiš tudi sam_a. Vaje tega tipa po Bloomu obravnavajo stopnjo uporabe, analize, sinteze ter vrednotenja.

1) CBD, gentrifikacija

- a) Pojem CBD je angleška okrajšava za "downtown". Razmisli, kakšen je celoten termin, če bi bil njegov slovenski prevod "centralno poslovno okrožje". S celimi besedami izpiši termin na spodnjo črto.

** Gentrifikacija je proces, ki poteka na urbanih površinah oziroma v mestih. Pri tem se spreminja namembnost prostora, kjer živijo manj premožni meščani.*

** Veš, da "the gentry" v angleščini pomeni ljudje višjega socialnega statusa.*

- b) Na podlagi zgoraj navedenih informacij, razloži proces gentrifikacije.

- c) Prek vzroka do posledice analiziraj, kako se mesta gentrificirajo in kakšen pomen imajo takšna območja za turizem, ekonomijo, lokalne skupnosti, premožnejši sloj in družbeno ter kulturno raznolikost. V svoje razmišljanje smiselno vključi tudi prej spoznan pojem CBD.

2) Eksodus prebivalstva

a) Da ugotoviš pomen termina, si pomagaj z angleško besedo za izhod in spodnjo shemo. S pomočjo grške abecede skušaj ugotoviti tudi pomen napisa na smerokazu.

EX IT

a) Kaj pomeni **ex**?

EX ODUS

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ζ	Η	Θ
Άλφα Alpha	Βήτα Beta	Γάμμα Gamma	Δέλτα Delta	Έψιλόν Epsilon	Ζήτα Zeta	Έτα Eta	Θήτα Theta
Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π
Ιώτα Iota	Κάππα Kappa	Λάμβδα Lambda	Μι Mu	Νι Nu	Ξι Xi	Όμικρον Omicron	Πι Pi
Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
Ρο Rho	Σίγμα Sigma	Ταυ Tau	Υψιλόν Upsilon	Φι Phi	Χι Chi	Ψι Psi	Ωμέγα Omega

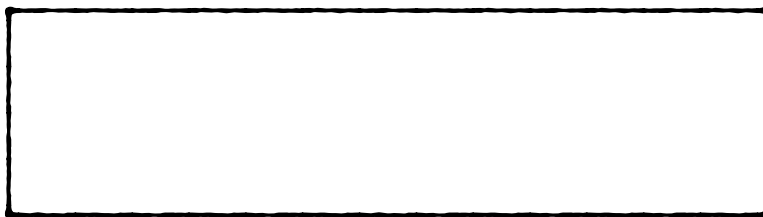

b) S pomočjo internetnih virov poišči in navedi tri primere, pri katerih pride do eksodusa prebivalstva ter za enega izmed njih vzročno-posledično pojasni, zakaj se je zgodil.

3) Akomodacija

a) Predstavljaljaj si, da si se preselil_a v neko državo na Arabskem polotoku. V spodnjo shemo zapiši, čemu vse bi se bil_a primoran_a prilagoditi v takšni situaciji. Tvoji odgovori te bodo pripeljali do značilnosti akomodacije.

AKOMODACIJA

4) Konurbacija, megalopolis in aglomeracija

a) Poskusi povezati slednje pojme z njihovimi pripadajočimi definicijami.

Skupek več mest na večjem območju, ki so se zaradi strnjene zazidanosti in velike gostote prebivalstva tako na videz kot funkcionalno med seboj že zrasla, vendar imajo posamezna mesta še vedno lastno upravo.

Somestje

Skupek več mest na večjem območju, ki so se zaradi strnjene zazidanosti in velike gostote prebivalstva tako na videz kot funkcionalno med seboj že zrasla, vendar imajo posamezna mesta še vedno lastno upravo.

Aglomeracija

Naselbinska enota, ki je s centralnimi funkcijami, gospodarskimi in drugimi dejavnostmi, z infrastrukturo povezana v enoten prostorski sistem.

Obsežna urbana aglomeracija, ki nastaja z zraščanjem večjega števila velikih mest, velemestnih območij.

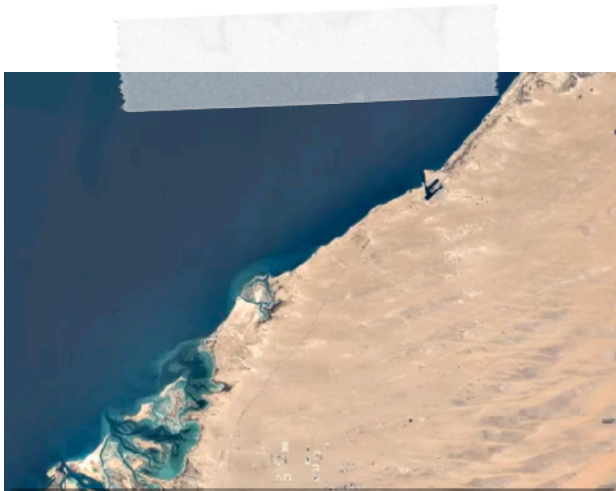
Konurbacija

Prostorsko omejeno območje, pomembno za družbeni razvoj širše skupnosti, na katerem je zgoščeno veliko prebivalcev, industrijskih in drugih dejavnosti, prometnih naprav.

Megalopolis

- b) Oglej si spodnji fotografiji teritorija Združenih arabskih emiratov leta 1984 in 2022 in predvidevaj, katera letnica pripada kateri fotografiji (zapiši ju v prostora pod fotografijama) ter kako se bosta razvoj območja in gradnja odvijali v prihodnosti. V svojem zapisu smiselno uporabi tudi pojma megalopolis in litoralizacija.

5) Kartel

** Termin izvira iz francoščine, kjer cartel, prevzeto iz latinščine charta (papir), pomeni sporazum. Prav tako obstaja samostalnik Kartell v nemščini in ima enak pomen.*

- a) Preberi spodnjo definicijo iz Geografskega terminološkega slovarja in jo dopolni z manjkajočimi besedami. V pomoč ti je lahko tudi pogled na spodnjo shemo in navodilo naloge b), ki sugerirata nekatere odgovore v nalogi a).

“kartél -a m

ind. geogr. mednarodno _____pravno samostojnih _____sorodnih gospodarskih _____ , katerega članice z medsebojnim poslovnim dogovarjanjem, sodelovanjem dosegajo _____ , lahko tudi monopolni položaj na trgu.”

- b) Primere kartelov lahko najdemo na več področjih. Eden izmed najbolj znanih je OPEC - Organizacija držav izvoznic nafte. V krajšem sestavku razmišljaj, za kaj se organizacija zavzema ter predvidevaj, kakšne bi bile posledice, če ne bi obstajala.

6) Getoizacija in slum

Vsi trije pojmi so med seboj neposredno povezani. Najprej na podlagi etimologije ugotovi njihov pomen.

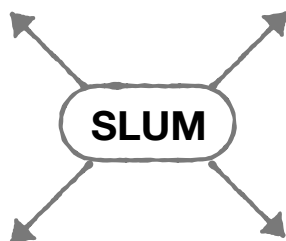

- a) Termin geto poznaš, zapiši še šest pojmov, ki se končajo na -zacija in sklepaj, kaj besede s takšno končnico označujejo.

** Slum je angleška beseda za revno, neurejeno območje, ki se nahaja predvsem v mestih. Variacije besede so si v številnih jezikih zelo podobne in označujejo natrpne in nevarne predele mest.*

- b) Zapiši štiri asociacije ob tem pojmu.

- c) Sedaj, ko poznaš vse tri pojme, v krajšem sestavku analiziraj, zakaj poteka razslojevanje družbe v mestih, s kakšnimi težavami se prebivalstvo getoiziranih predelov sooča ter ugotovi, na kakšen način se skušajo rešiti življenja v slumih.

V svoje razmišljanje poleg obravnavanih treh vključi tudi spodnje pojme:

KRIMINAL REVŠČINA BOGASTVO POVRATNIŠTVO SIVA EKONOMIJA

** Veš, da je povratništvo pojav, ko že obsojeni ponovno stori kaznivo dejanje, siva ekonomija pa je izraz, ki označuje neregistrirano proizvodnjo, zaposlenost in dohodek, od katerih niso plačane obvezne javne dajatve.*

7) Hiperpopulacija

a) Pojem je sestavljen iz predpone in pomenskega dela. Izpiši ju na črti.

b) Zapiši še slovenski sinonim za hiperpopulacijo.

c) Razmisli in poišči še vsaj tri termine, ki se začnejo z enako predpono (ni nujno, da so geografski, lahko se nanašajo na druge stroke).

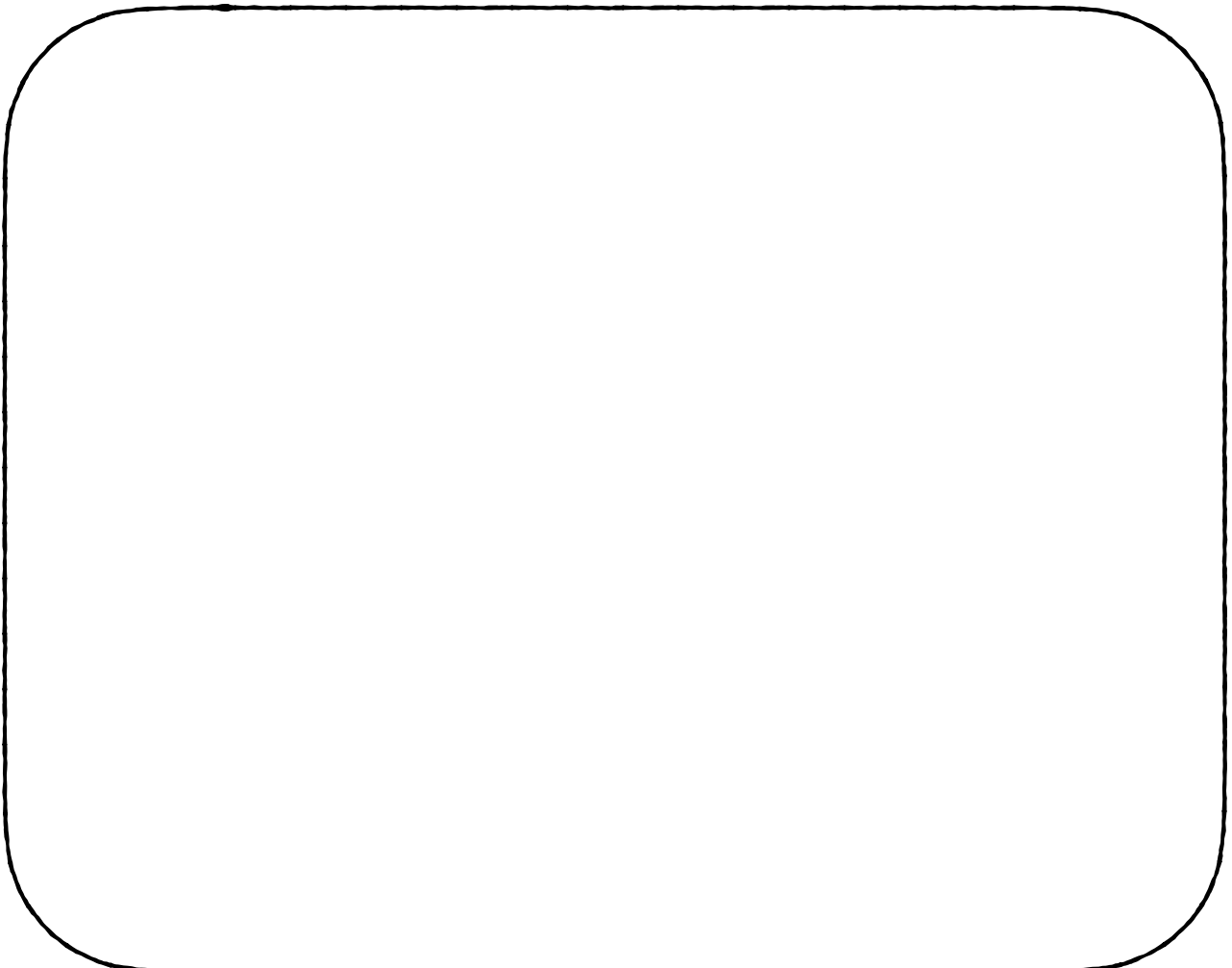
d) Razmisli in z vzrokom in posledico opiši, s kakšnimi rešitvami bi kot prostorski_a planer_ka skušal_a razbremeniti prenaseljena mesta.

analiziraj in nariši pokrajino: **KAKŠNA JE RAZMESTITEV PREBIVALSTVA NA URBANIZIRANIH OBMOČJIH?**

Preberi spodnji opis in na podlagi slednjega skušaj narisati pokrajino, kot jo opisuje besedilo.

Na sliki je na levi v daljavi manjša vas, od koder pot gručo ljudi vodi do večjega mesta. V ospredju so stolpnice in druge visoke stavbe, pogled je usmerjen v center, kjer je le nekaj manjših hiš, okoli njih pa so visoke stavbe (banke, trgovine). Nekoliko stran od njih je drugo mesto (obe mesti se bosta kmalu združili). Na desnem robu slike je z zidom ločeno barakarsko naselje (majhne, preproste in natrpane hiše), z ozkimi ulicami znotraj tega zidu.

Spodaj so zapisani vsi termini, ki so se pojavili v tem poglavju. Pomagaj si z narisano risbo in zapiši, kako si oziroma bi upodobil_a, kar označujejo navedeni pojmi.

CBD

EKSODUS PREBIVALSTVA

AKOMODACIJA

GENTRIFIKACIJA

KONURBACIJA

AGLOMERACIJA

KARTEL

GETOIZACIJA

HIPERPOPULACIJA

SLUM

MEGALOPOLIS

SEGREGACIJA

4

križanka na temo:

vzroki za **MIGRACIJE** in njihove posledice

KOZMOPOLITIZEM, SEKULARIZACIJA, DIASPORA, POZITIVNA DISKRIMINACIJA, MULTIKULTURALIZEM, RECESIJA, REPATRIACIJA, NOMADIZEM, TRANZICIJA, MARGINALIZACIJA

A	S	D	F	G	H	J	K	L	T	Č	Ž	A	E	R	M	P	I
A	J	I	Z	I	C	N	A	R	T	S	A	J	Z	C	U	V	B
E	R	T	U	O	I	P	Š	Ž	L	K	J	I	H	G	L	M	D
U	T	A	R	E	O	S	O	T	I	O	P	U	R	K	T	A	M
R	F	T	J	Š	Ž	D	U	L	R	E	D	A	F	J	I	R	N
K	E	U	O	I	P	F	I	Č	F	G	S	Z	G	H	K	G	B
L	G	P	J	K	S	G	H	Ž	M	B	N	I	J	G	U	I	V
P	B	T	A	U	O	E	P	Š	Ž	Č	O	R	K	F	L	N	C
O	V	S	D	R	D	F	C	G	J	K	M	A	Č	D	T	A	E
I	R	Z	C	V	I	B	N	E	M	L	A	L	L	S	U	L	R
U	D	T	U	I	O	A	P	Š	R	Ž	D	U	T	A	R	I	T
T	F	R	E	A	S	D	C	V	G	H	I	K	I	Z	A	Z	U
K	O	Z	M	O	P	O	L	I	T	I	Z	E	M	C	L	A	I
R	S	Z	H	J	K	L	P	Š	J	Ž	E	S	H	V	I	C	O
E	S	D	D	F	G	H	T	J	L	A	M	K	J	B	Z	I	P
A	R	O	P	S	A	I	D	C	V	B	N	M	K	N	E	J	Č
S	D	V	B	N	M	K	J	H	G	F	D	S	I	M	M	A	Ž

Besede, ki si jih našel_a, z manjkajočimi črkami vpiši pod ustrezno alinejo.

- K _ _ _ _ _ I _ _ _ _ _
 - _ E _ _ _ _ I _ _ _ _ _
 - _ _ Z _ _ _ N _ D _ _ _ _ _ I _ _ _ _ _
 - _ _ _ T _ _ _ _ _ R _ _ _ Z _ _ _
 - R _ _ _ _ _ C _ _ _ _ _
 - _ _ _ _ _ S _ _ _ _ _
 - T _ _ _ _ C _ _ _ _ _
 - _ _ _ S _ _ _ A _ _ _
 - M _ _ _ _ _ L _ _ _ _ _
 - N _ _ _ D _ _ _ _ _
-

Naloge, ki so označene s tem znakom so taksonomsko manj zahtevne ter večinoma etimološke, oziroma vezane le na seznanitev s pomenom termina. V splošnem naj bi naloge tega tipa lahko rešil_a sam_a, brez pomoči učitelja. Naloge obravnavajo predvsem Bloomovi stopnji prepoznavanja in razumevanja.

Naloge, ki imajo poleg navodila takšno oznako pa so taksonomsko zahtevnejše. Namenjene so poglobljenemu razmisleku o obravnavanem procesu, pojavu ali problematiki. Za lažje reševanje problema je priporočljiva razredna diskusija oziroma kolektivni razmislek. V primeru, da rešiš uvodne, lažje naloge pri določenem pojmu, jih lahko z nekoliko več truda rešiš tudi sam_a. Vaje tega tipa po Bloomu obravnavajo stopnjo uporabe, analize, sinteze ter vrednotenja.

1) Kozmopolitizem

- a) Etimološka razlaga termina je dvodelna. Razdeli pojem na dva nosilca pomena ter ju izpiši na spodnji črti. Poišči tudi njun pomen.

- b) Pomen pomenskih delov besed, ki si jih izpisal_a, poišči v etimološkem slovarju in razloži, kaj termin pomeni.

** Prvi zagovorniki kozmopolitizma so bili cinik Diogen iz Sinope, ki se je sam tudi oklical za državljana sveta, in stoiki, kot je Ciceron. Ti misleci so zavračali zamisel, da bi moral biti človek pomembno opredeljen z mestom izvora, kot je bilo takrat značilno, namesto tega so poudarjali svojo identiteto kot »državljeni sveta«.*

- c) V spodnjo shemo zapiši nekaj asociacij ob danem pojmu.

2) Sekularizacija

a) Preberi spodnji vir in ugotovi, kaj pojem pomeni. Svojo definicijo zapiši na spodnji črti.

“V dvesto letih je sekularizacija močno napredovala po vsej celini (po Evropi – op. a.). Danes ni več nobene sakralne države, v kateri bi bili oblast in religija povezani.”

(Rémond, R. (2005): Religija in družba v Evropi, Založba /*cf., str. 213)

(Vir: Ric, Matura sociologija, 29. 8. 2013, str. 12. Pridobljeno 29. 1. 2024)

b) Na lastnem primeru sakralne države pojasni, kakšna je razlika med političnim delovanjem države v kateri poteka sekularizacija in v kateri slednja ni prisotna. V pomoč ti je lahko tudi spodnja obrazložitev vej oblasti.

*** Veš, da obstajajo v demokratičnih državah tri veje oblasti; sodna, zakonodajna in izvršilna. Pri sodni oblasti gre za pravico do sojenja na podlagi zakonov ob upoštevanju predloženih dokazov, izvršujejo jo sodišča. Zakonodajna oblast je pravica do izdajanja zakonov, katere pripravlja in sprejema parlament. Izvršilna oblast pa skrbi za redno upravljanje države in njenih organov ter za izvajanje zakonov.**

3) Diaspora

- a) Preberi definicijo iz Geografskega terminološkega slovarja in ugotovi ključno besedo v spodnjem zapisu, ki je pravzaprav tudi prevod samostalnika diaspora v grščini.

“diáspora -e ž

polit. geogr. diaspora je narodnostna ali verska skupnost, ki živi raztresena na ozemlju druge narodnosti ali večinskega prebivalstva druge vere.”

- b) Pojasni vzroke, zakaj diaspore po svetu nastanejo in naštej vsaj tri kazalce (identifikatorje), s katerimi pripadniki določene diaspore izražajo in ohranjajo svojo etnično identiteto. Razmišljaj predvsem o kulturnih dejavnostih.

- c) Tekom zgodovine se je v marsikateri državi oblikovala tudi slovenska diaspora. Razmisli, katere so bile ciljne države Slovencev pri prostovoljnih in prisilnih selitvah.

*** Veš, da so prostovoljne selitve vezane predvsem na ekonomske razloge (boljši zaslužek), prisilne pa na politične (oboroženi spopadi).**

4) Pozitivna diskriminacija

Termin se sam po sebi na prvi pogled zdi kontradiktoren, saj redko govorimo o tem, da bi bila lahko diskriminacija na kakršen koli način pozitivna. V resnici pa gre pri pozitivni diskriminaciji točno za to, kar nam termin dobesedno pove.

a) Zapiši tri primere pozitivne diskriminacije.

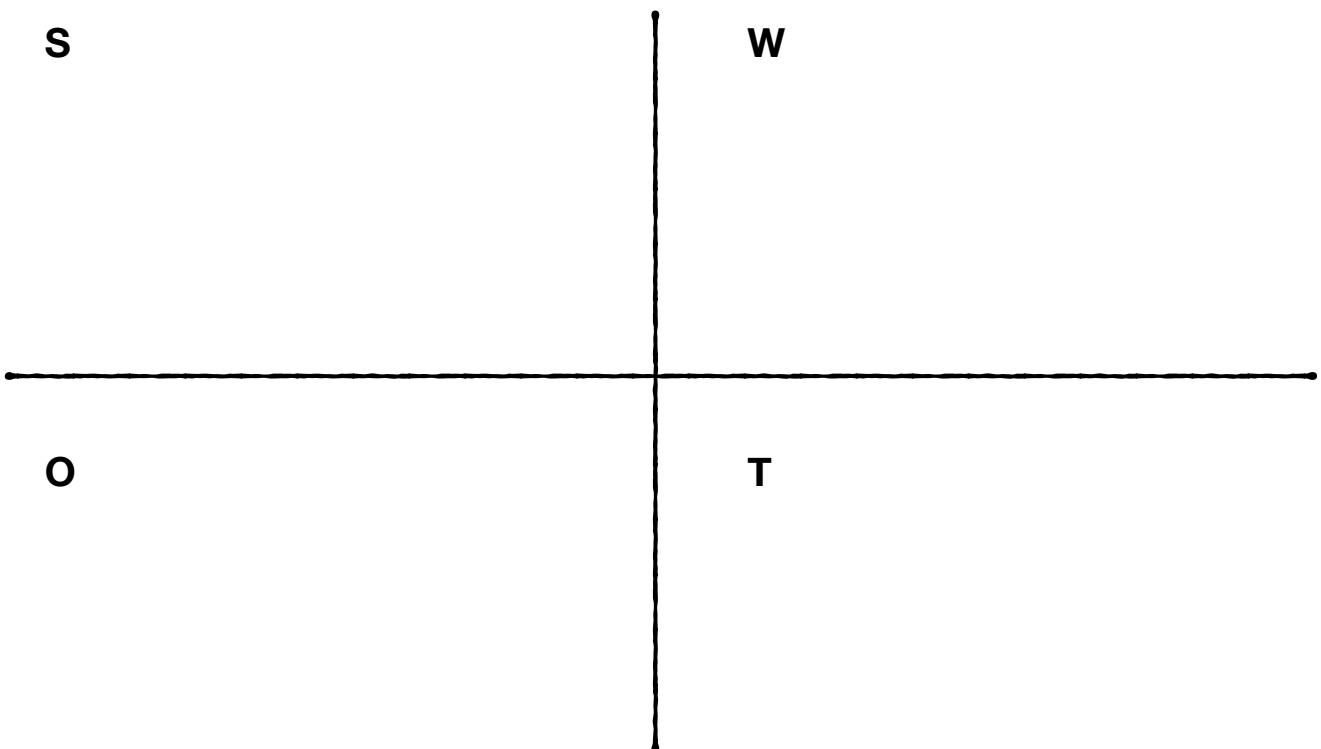
Migracij ne smemo razumeti le kot selitev med državami, temveč že v najožjem smislu, kot dnevne migracije. Slednje imajo velik vpliv tudi na preobremenjenost okolja.

b) Razmisli o konceptu trajnostne mobilnosti kot primeru pozitivne diskriminacije in zanj naredi SWOT analizo. V pomoč naj ti bo definicija iz Geografskega terminološkega slovarja.

“SWOT-analiza -e [svót] ž (ang. strengths, weakness, opportunities, threats 'prednosti, slabosti, priložnosti, nevarnosti')

plan. metoda za vrednotenje učinkov izvedbe načrtovanih projektov v določeni pokrajini, ki se osredotoča na temeljit pretres pričakovanih posledic s štirih zornih kotov: prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti.”

5) Multikulturalizem

- a) Izpiši oba pomenska dela pojma in sklepaj na njegovo definicijo.

- b) Preberi spodnji članek National Geographica in ugotovi, kakšni so vzroki za multikulturno družbo ter kako se njene značilnosti odražajo.

“The current influx of Latino immigrants “is replicating some of the patterns we saw two centuries ago,” Campanella says. “This was once a part of the Spanish colonial empire.”

“Following Spanish rule, the French again took over Louisiana before selling the region to the United States as part of the massive Louisiana Purchase of 1803.

Before the Louisiana Purchase, French-speaking Catholics known as Creoles dominated the region’s culture, though African and Spanish influences were also quite prominent. Later, French-speaking immigrants from the Acadia region of eastern Canada moved to the rural areas outside of New Orleans. This group became known as the Cajuns.”

“When the United States took over Louisiana, Anglo-Americans, U.S. citizens of English heritage, poured into New Orleans and intermingled with the Creoles.”

“The two groups had very different views in just about everything that relates to the notion of culture—from law, to language, to religion, to architecture, to surveying, to views on race and slavery,” Campanella says. “Much of the 19th century is the history of these two groups kind of coming to terms with each other, oftentimes uncomfortably, and eventually hybridizing.”

“Anglo-Americans are starting to come down and you are starting to hear English more and more on the streets, and then here comes this fresh new dose of French Caribbean culture,” Campanella says. “This implants more linguistic and cultural diversity in the city.”

“Chamberlain says most of the Irish residents wanted to blend in with the prevailing culture, while the German immigrants stuck to their traditions and made their own imprint on the city. “New Orleans was the beer capital of the South ... and one of the beer capitals of America, rivaling Milwaukee before Prohibition,” he says. “That comes from our German heritage.”

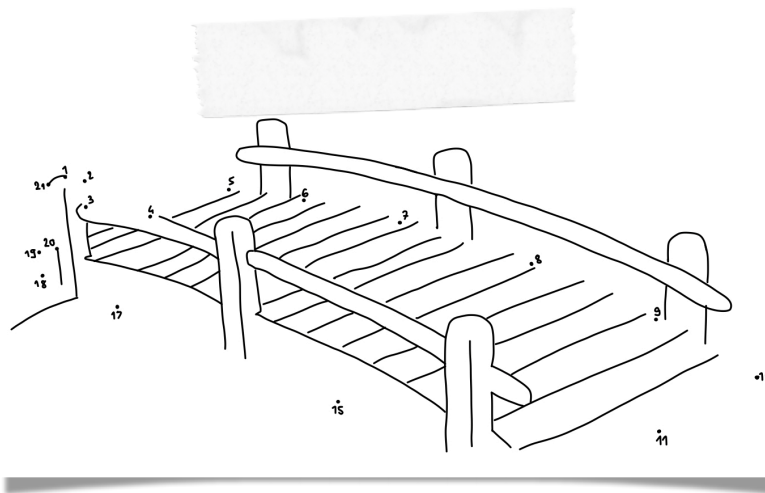
(Vir: <https://education.nationalgeographic.org/resource/multicultural-stew/>. Pridobljeno 18. 8. 2023)

7) Tranzicija

- a) Poveži številke in sklepaj, kaj je tranzicija npr. gospodarskega sistema, če povezuje točki A in B in izhaja iz lat. glagola transire (iti čez).

** Pri geografiji se pogosto uporablja tudi tranzicija v demografskem smislu, kar označujemo z izrazom demografski prehod (gr. demos - ljudstvo).*

- b) Zamisli si konkretno državo in analiziraj, kako so se nataliteta, mortaliteta in naravni prirastek spreminjali z gospodarskim razvojem države.

8) Marginalizacija

a) Etmološka razlaga termina je primarno vezana na latinski jezik, prevod pomenskega dela je v mnogih jezikih zelo podoben. V spodnji shemi poveži ustrezne kombinacije in zapiši, kako bi marginalizacijo opredelil_a ti.

** Veš, da bi lahko marginalizacijo imenovali tudi socialna izključenost.*

latinsko	margo	
angleško	margin	rob
špansko	margen	

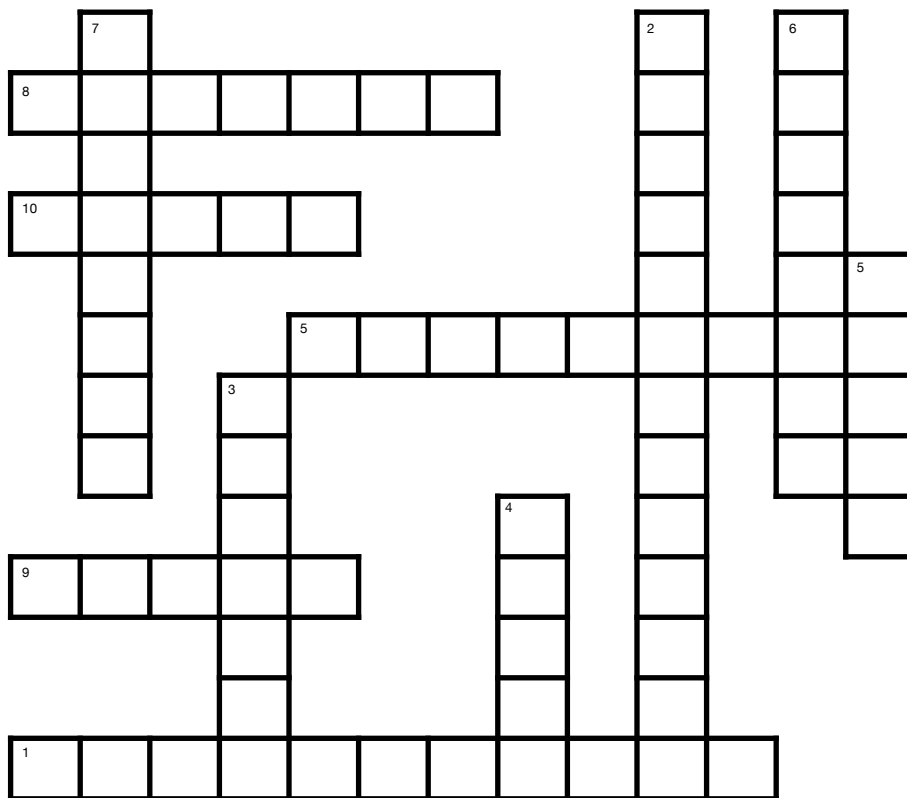

b) V krajšem razmišljanju (do pet povedi) vzročno-posledično razloži, kako pride do problematike marginalizacije.

reši križanko: **MIGRACIJE**

Reši spodnjo križanko na temo migracij. V njej se boš ponovno srečal_a s pojmi, povezanimi z vsebino tega poglavja.

1. Filozof Diogen iz Sinope je nekdam dejal, da je državljan celega sveta. S tem se je oklical za _____

2. Ko BDP, zaposlenost in dobiček padejo, poveča pa se b _____, nastopi recesija.
3. S tranzicijo iz komunizma v kapitalizem se je soočala država V _____
4. V času prvega vala migracij je emigriral iz Grčije v Nemčijo, pred kratkim se je v _____ v svojo domovino. Takšnemu človeku pravimo repatriat.

5

interpretiraj:

vpliv OKOLJSKIH DEJAVNIKOV na REGIONALNE RAZLIKE

RETINENCA, RADIACIJA, EVAPORACIJA, METEORNA VODA, DRENAŽA, EKSPozICIJA, KONVERGENCA, DIVERGENCA, DISPERZIJA, IRIGACIJA, MEZOFIT, KSEROFIT, HIDROFILNA RASTLINA, LITORALIZACIJA, PRAHA, MONOCENTRIZEM, GRADIENT

A	J	I	C	A	Z	I	L	A	R	O	T	I	L	H	F	N	M
B	T	U	T	I	F	O	Z	E	M	U	J	G	P	I	D	B	E
V	F	K	N	D	G	J	K	L	Č	I	H	R	J	D	I	M	T
A	J	I	C	A	I	D	A	R	K	F	A	G	U	R	V	I	E
T	G	Č	M	V	D	Č	L	E	D	H	N	I	L	O	E	Č	O
R	K	S	E	R	O	F	I	T	A	B	U	G	S	F	R	U	R
E	K	S	P	O	Z	I	C	I	J	A	I	R	A	I	G	G	N
I	J	O	I	F	R	P	O	N	H	J	T	A	C	L	E	F	A
S	R	K	O	L	F	B	K	E	M	I	G	D	N	N	N	B	V
D	Š	I	L	Č	V	G	O	N	M	Z	Š	I	E	A	C	D	O
F	R	H	G	L	N	N	M	C	V	R	B	E	G	R	A	R	D
K	T	D	U	A	B	H	H	A	C	E	N	N	R	A	V	E	A
Č	D	V	Z	O	C	F	K	R	E	P	O	T	E	I	S	N	Č
O	C	T	R	K	M	I	H	G	K	S	F	U	V	T	G	A	Ž
I	A	R	E	J	I	S	J	G	N	I	G	H	N	L	I	Ž	M
M	E	S	G	H	L	T	D	A	B	D	J	V	O	I	O	A	B
J	E	V	A	P	O	R	A	C	I	J	A	O	K	N	U	K	V
M	O	N	O	C	E	N	T	R	I	Z	E	M	H	A	J	B	C

Besede, ki si jih našel_a, z manjkajočimi črkami vpiši pod ustrezno alinejo.

- R _ _ _ _ _
 - _ _ _ I _ _ J _
 - _ _ _ P _ _ C _ _
 - D _ _ _ _ _ N _ _ _
 - _ _ _ P _ _ I _ _
 - _ _ _ _ A _ _
 - _ _ _ _ R _ _ _ O _ _
 - D _ _ _ _ Ž _ _
 - _ _ V _ _ _ N _ _
 - K _ _ _ F _ _
 - H _ _ _ F _ _ _ R _ _ _ _ _
 - _ _ O _ _ I _ _ I _ _
 - E _ _ _ A _ _ _ _
 - _ R _ _ _
 - I _ _ _ C _ _ _
 - G _ _ _ E _ _
 - _ _ O _ _ N _ _ _ _
-

Naloge, ki so označene s tem znakom so taksonomsko manj zahtevne ter večinoma etimološke, oziroma vezane le na seznanitev s pomenom termina. V splošnem naj bi naloge tega tipa lahko rešil_a sam_a, brez pomoči učitelja. Naloge obravnavajo predvsem Bloomovi stopnji prepoznavanja in razumevanja.

Naloge, ki imajo poleg navodila takšno oznako pa so taksonomsko zahtevnejše. Namenjene so poglobljenemu razmisleku o obravnavanem procesu, pojavu ali problematiki. Za lažje reševanje problema je priporočljiva razredna diskusija oziroma kolektivni razmislek. V primeru, da rešiš uvodne, lažje naloge pri določenem pojmu, jih lahko z nekoliko več truda rešiš tudi sam_a. Vaje tega tipa po Bloomu obravnavajo stopnjo uporabe, analize, sinteze ter vrednotenja.

1) Retinenca, radiacija in evaporacija, meteorna voda in drenaža

a) Poveži latinski glagol z ustreznim slovenskim pojmom.

retinere

izhlapevati

radiare

sevati

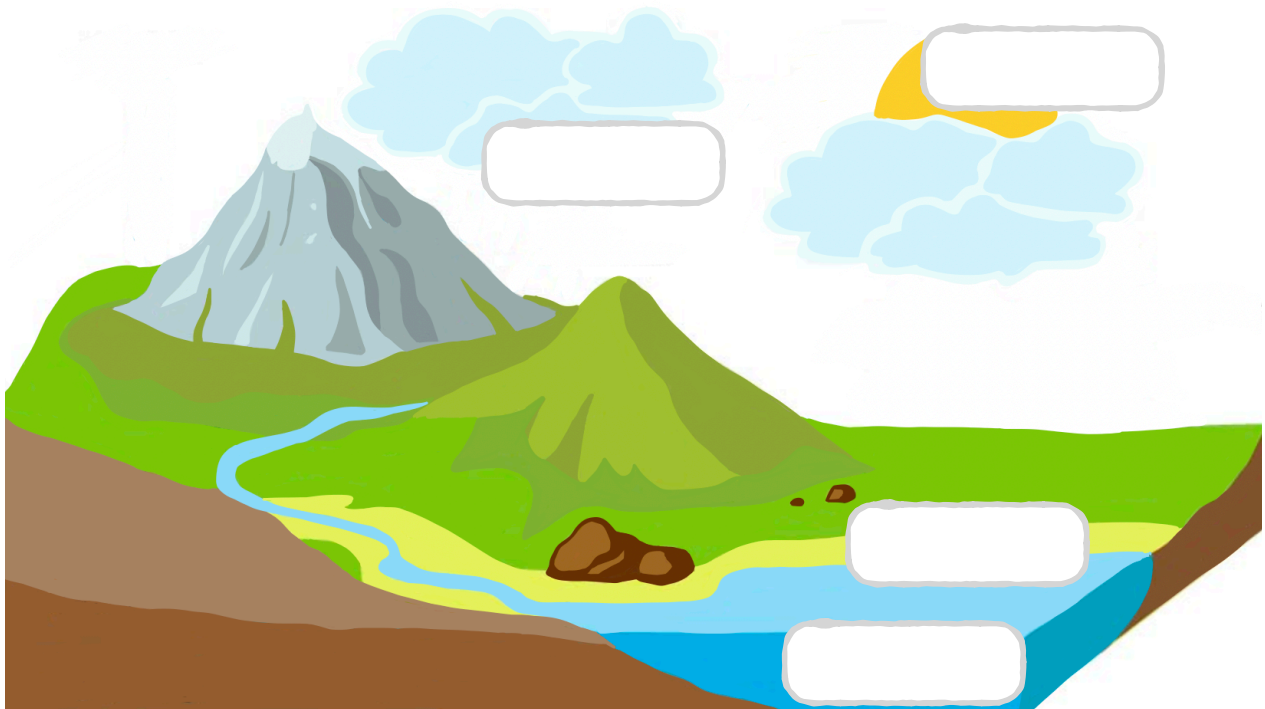
evaporare

zadržati

b) Vseh pet pojmov je neposredno povezanih. Na spodnjem prikazu pokrajine v prazne prostore napiši:

- Kaj na narisani pokrajini ima dobro sposobnost retinence?
- Kaj oddaja radiacijo?
- Od kod poteka evaporacija?
- Kje kot posledica kondenzacije v ozračju potencialno nastane največ meteorne vode?

- c) Pojasni, kako nastane veter maestral, ki piha na Jadranu in sicer z morja proti kopnemu. V pomoč naj ti bo povezava med pojmom radiacija in retinenca ter temperaturna razlika med dnevom in nočjo.

V prvem poglavju si že spoznal_a pojem adiabatni dvig.

*** Veš, da gre za dvig zračne mase, ki poteka brez izmenjave toplote z okolico, pri tem pa se zračna masa ohladi in razširi.**

- d) Poskusi zapisati, kako nastanejo padavine, saj zdaj lahko povežeš adiabatni dvig s procesom evaporacije in oblikovanjem meteorne vode. V zapisu uporabi vse tri pojme.

*** Pojem drenaža je povezan s padavinami. Izvaja se namreč z namenom odvajanja vode z določenega območja.**

- e) Zamisli si, da se tvoj dom nahaja na območju, kjer se zadržujejo večje količine vode, odtoka zanje pa ni urejenega. Presodi, kašne bi bile v tem primeru prednosti in morebitne slabosti.

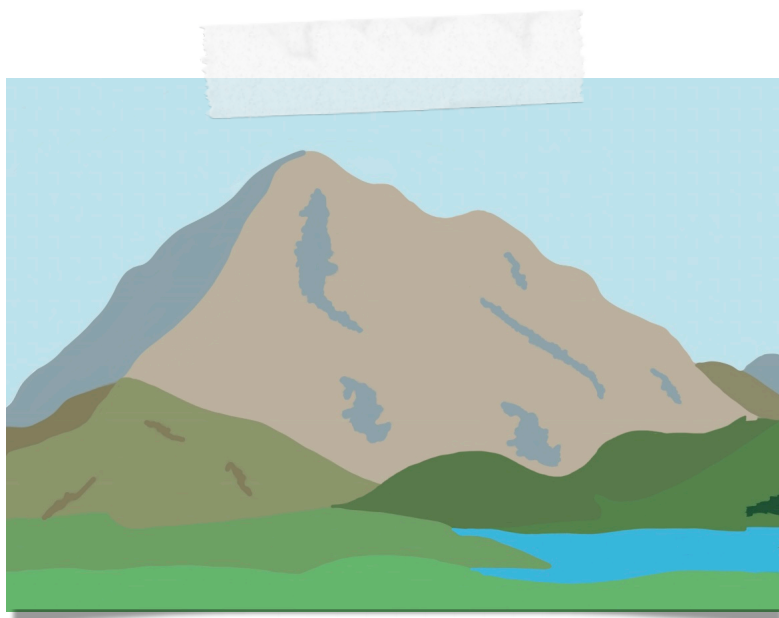
2) Ekspozicija

Pojem izvira iz latinskega jezika, kjer exponere pomeni postaviti.

*** Veš, da relief s svojo izoblikovanostjo loči prisojno in osojno stran (ekspozicija). To vpliva na količino in kot vpadnih žarkov ter namočenost areala.**

- a) Zamisli si, da si bodoči oskrbnik gorske kočice. Tvoja naloga je, da določiš njeno lokacijo. Da bo postavljena na kar najbolj ugodnem mestu glede na pot Sonca ter tako prijetna za vse pohodnike, moraš biti pozoren_a na ekspozicijo. Kočo vriši na spodjo sliko ter obrazloži, zakaj si se odločil_a prav za to lokacijo.

3) Konvergenca in divergenca

a) S križcem ali kljukico označi, če je trditev pravilna ali napačna. Napačna je le ena trditev.

Konvergenca je stekanje površinskih morskih tokov in grezanje morske vode v večje globine, ki se pojavlja na stiku tokov z različnimi lastnostmi vodnih gmot.

Konvergenca je stekanje zraka na območjih nizkega zračnega tlaka, povezano z vzpenjajočimi se zračnimi tokovi.

Konvergenca je stekanje dveh ali več ledenikov, ki povzročata zgostitev ledu ali narivanje bočnega ledenika na glavni ledenik.

Konvergenca je združitev dveh, treh ali več dolin.

Konvergenca je istosmerni razvoj določene življenjske oblike pri različnih vrstah zaradi sorodnih dejavnikov okolja, npr. oblika različnih plavajočih živali, kot so ribe, kiti, tjujnji, delfini.

Divergenca je raztekanje vodnih gmot morskih tokov, ki povzročata nižanje temperature površinskih voda, spreminjanje slanosti.

Divergenca je raztekanje zraka na območjih visokega zračnega tlaka, povezano s spuščajočimi se zračnimi tokovi.

Divergenca je razcepitev doline na dve ali več.

Divergenca je raztekanje, razcepitev ledenika.

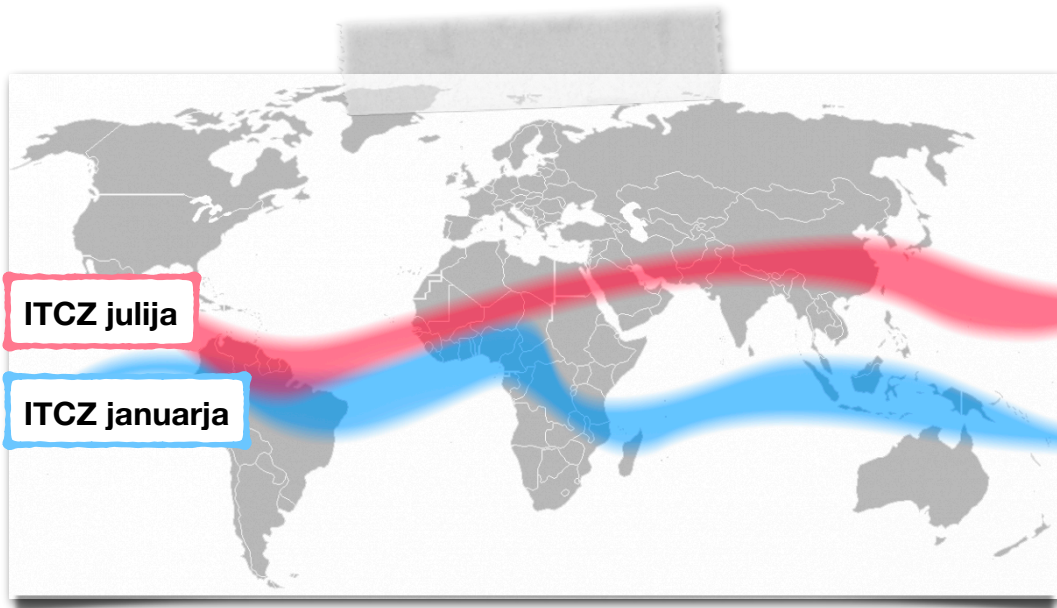

V tej nalogi boš spoznal_a še en pojav, ki se navezuje na termin konvergenca. Gre za intertropsko konvergenčno območje oziroma ITCZ.

*** Veš, da gre za območje stekanja pasatnih vetrov v pasu ekvatorialnega nizkega zračnega tlaka, ki se poleti pomakne proti severu, pozimi pa nazaj proti jugu.**

b) Pomagaj si s spodnjo skico in ugotovi, kako vpliva premikanje intertropske konvergenčne cone na sušne in deževne dobe na severni in južni polobli.

4) Disperzija

a) Dopolni definicijo iz Geografskega terminološkega slovarja z manjkajočima besedama. Izbiraj med spodaj navedenimi.

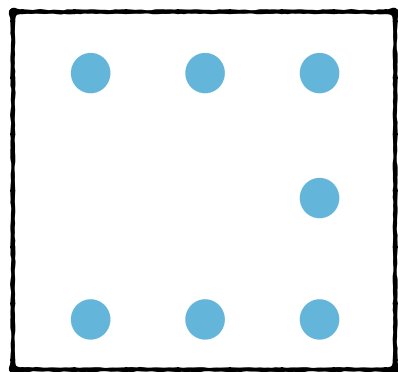
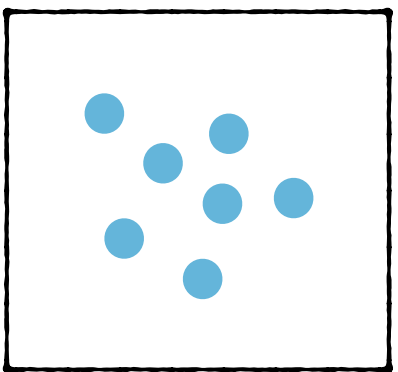
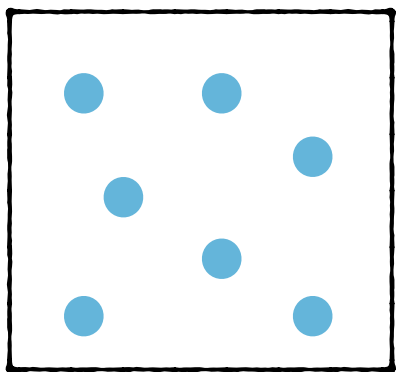
industrijskega gospodarskega kmetijska mestna prometnega

“disperzija -e ž

geogr. nas. široka razprostranjenost določenega _____, naselbinskega razvoja ali razširjenost drugega pojava, ki vključuje tako _____ kot podeželska območja.”

b) Oglej si spodnje skice in ugotovi, katera izmed njih prikazuje disperzijsko razporejene pike. V prostor pod ustrezno skico zapiši križec.

5) Irigacija

** Izvor termina irigacija je vezan na latinski jezik, kjer irigatio dobesedno pomeni namakanje.*

** Tekom zgodovine so se bile mnoge civilizacije primorane posluževati raznih irigacijskih tehnik za namen pridelave zadostne količine hrane. Med njimi so še posebej znani Egipčani, ki so novo obdelovalno zemljo pridobivali z bazenskim namakanjem.*

- a) Razmisli in poskušaj ugotoviti, kakšne irigacijske tehnike so Egipčani uporabljali (kaj so gradili, kako so dovajali vodo v bazene) ter kaj so pridelovali.

6) Mezofit, kserofit in hidrofilna rastlina

- a) Poveži ustrezne pare.

vlaga

hidrofilna rastlina

suša

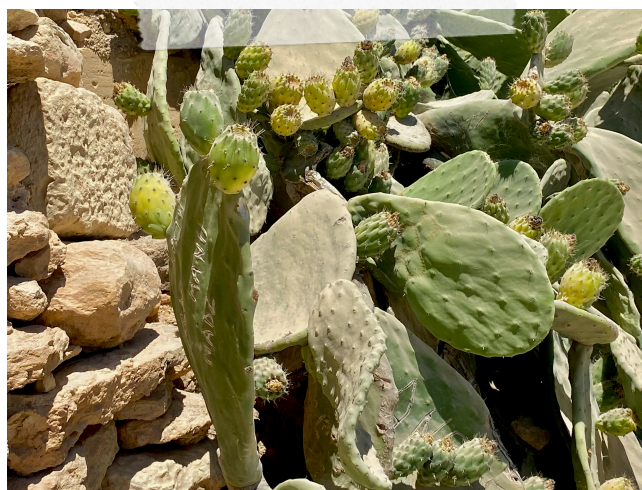
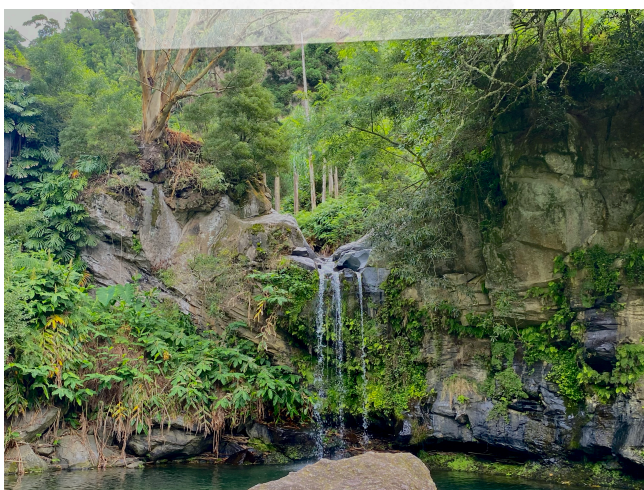
kserofit

zmerni pogoji za rast

mezofit

- b) Oglej si spodnje slike in analiziraj, kako so se hidrofiti in kserofiti prilagodili na rast v takšnem okolju.

c) Na spodnji karti z rumeno barvo označi območja, kjer rastejo kserofiti, z modro kjer rastejo hidrofilne rastline ter z zeleno, kjer rastejo mezofiti.

kserofit

hidrofilna rastlina

mezofit

7) Litoralizacija

- a) S pomočjo dobesednega pomena ugotovi, kaj termin pomeni in svojo ugotovitev v definiciji napiši na spodnji črti.

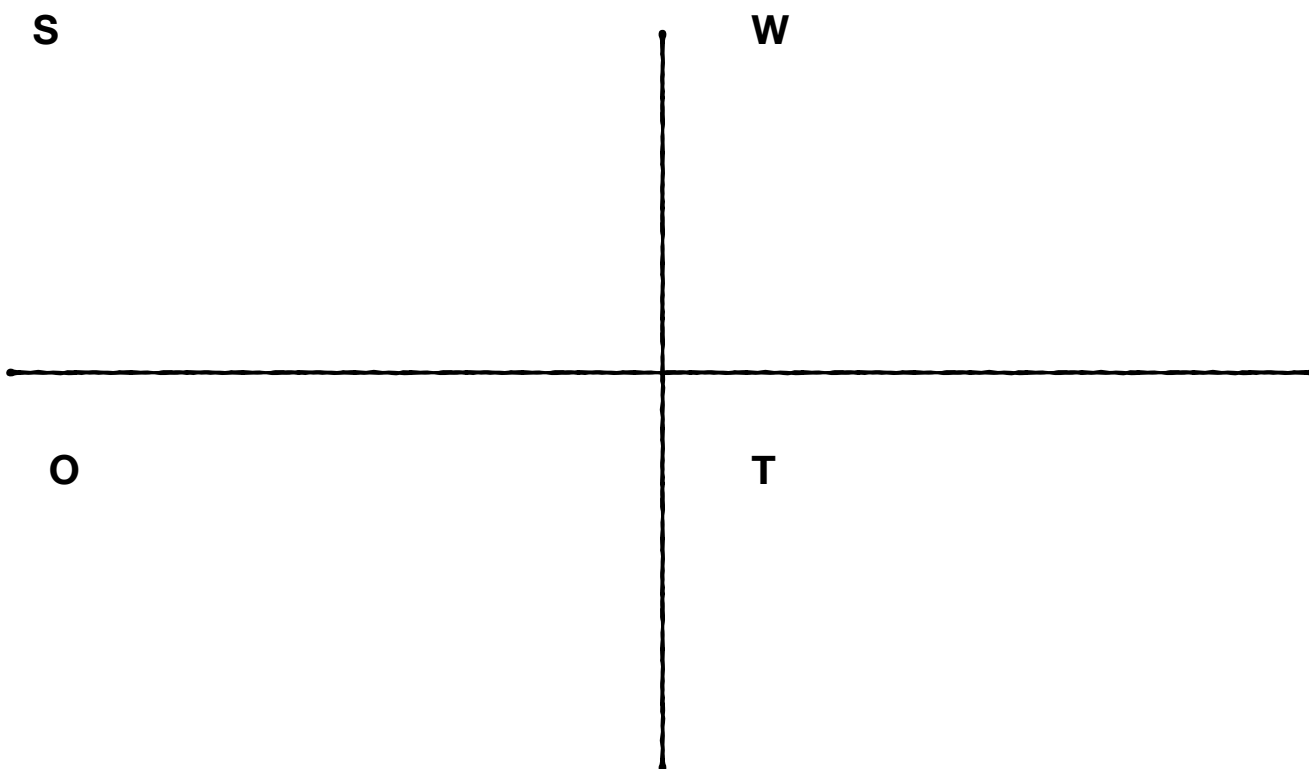
** Veš, da litus v latinščini pomeni obala.*

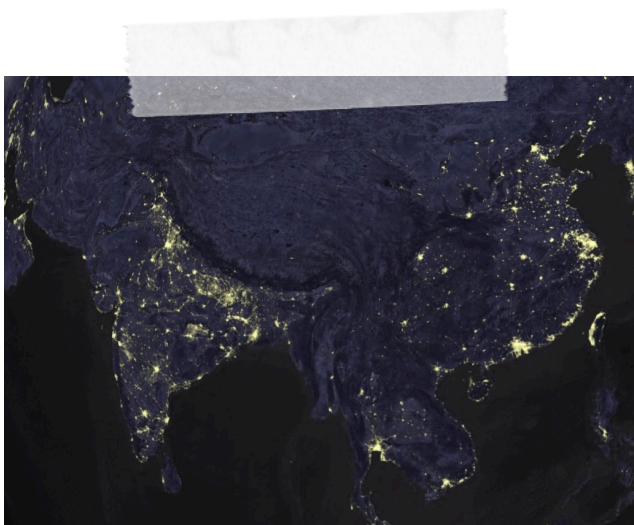
- b) Za obravnavan proces naredi SWOT analizo, v pomoč naj ti bo definicija iz Geografskega terminološkega slovarja.

“SWOT-analiza -e [svót] ž (ang. strengths, weakness, opportunities, threats 'prednosti, slabosti, priložnosti, nevarnosti')

plan. metoda za vrednotenje učinkov izvedbe načrtovanih projektov v določeni pokrajini, ki se osredotoča na temeljit pretres pričakovanih posledic s štirih zornih kotov: prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti.”

c) Oglej si spodnjo sliko in komentiraj, kako na njej vidiš proces litoralizacije. Z vsaj tremi argumenti ovrednoti, zakaj so poseljena prav ta območja. Eden od argumentov naj bo fizičnogeografski, drugi pa družbenogeografski.

8) Praha

- a) S pojmom praha se najpogosteje srečuješ pri zgodovini, ko ugotavljamo, na kakšen način se je z agrarnimi reformami povečala pridelava hrane. Z vzrokom in posledico opiši, kako se je spremenila rodovitnost njive s praho ter kakšne so bile posledice v družbi.

9) Monocentrizem

- a) Termin je sestavljen iz dveh delov in je grškega izvora. Seciraj ga na predpono in pomenski del ter ju izpiši na črti.

- b) Na podlagi zgoraj izpisanih besed sklepaj na definicijo termina.

- c) Spodaj je navedena definicija policentrizma. Gre za pojem, ki ima nasproten pomen od monocentrizma. Na podlagi opisa sklepaj, kaj je v samem terminu drugačnega in kaj ta del besede pomeni.

- d) Vzročno-posledično pojasni, kakšni so razlogi za nastanek monocentrične regije ter ovrednoti, kako poteka njen razvoj.

10) Gradient

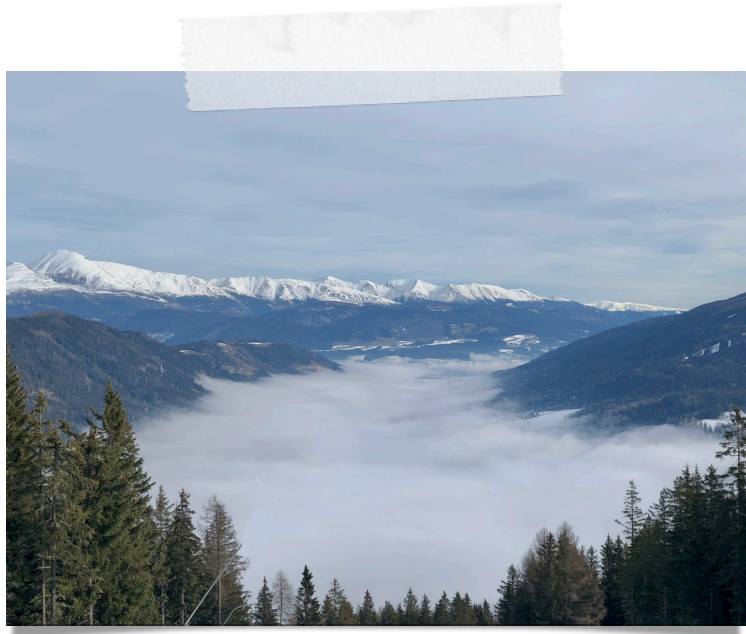
a) Termin gradient označuje spremembo določene količine na določeno mersko enoto in se pojavlja v več različnih stalnih besednih zvezah. Zapiši vsaj štiri primere gradientov.

b) Razmisli, kakšen je temperaturni gradient in s pomočjo slike na naslednji strani razloži, zakaj prikazan pojav predstavlja izjemo pri temperaturnem gradientu.

c) V prvem poglavju si natančneje spoznal_a pojem toksičnost. V krajšem zapisu vzročno-posledično obrazloži, povezavo med pojavom na sliki, ki si ga opisal_a v nalogi b) ter problemom toksičnosti. Ovrednoti tudi kakšne so posledice toksičnosti zraka.

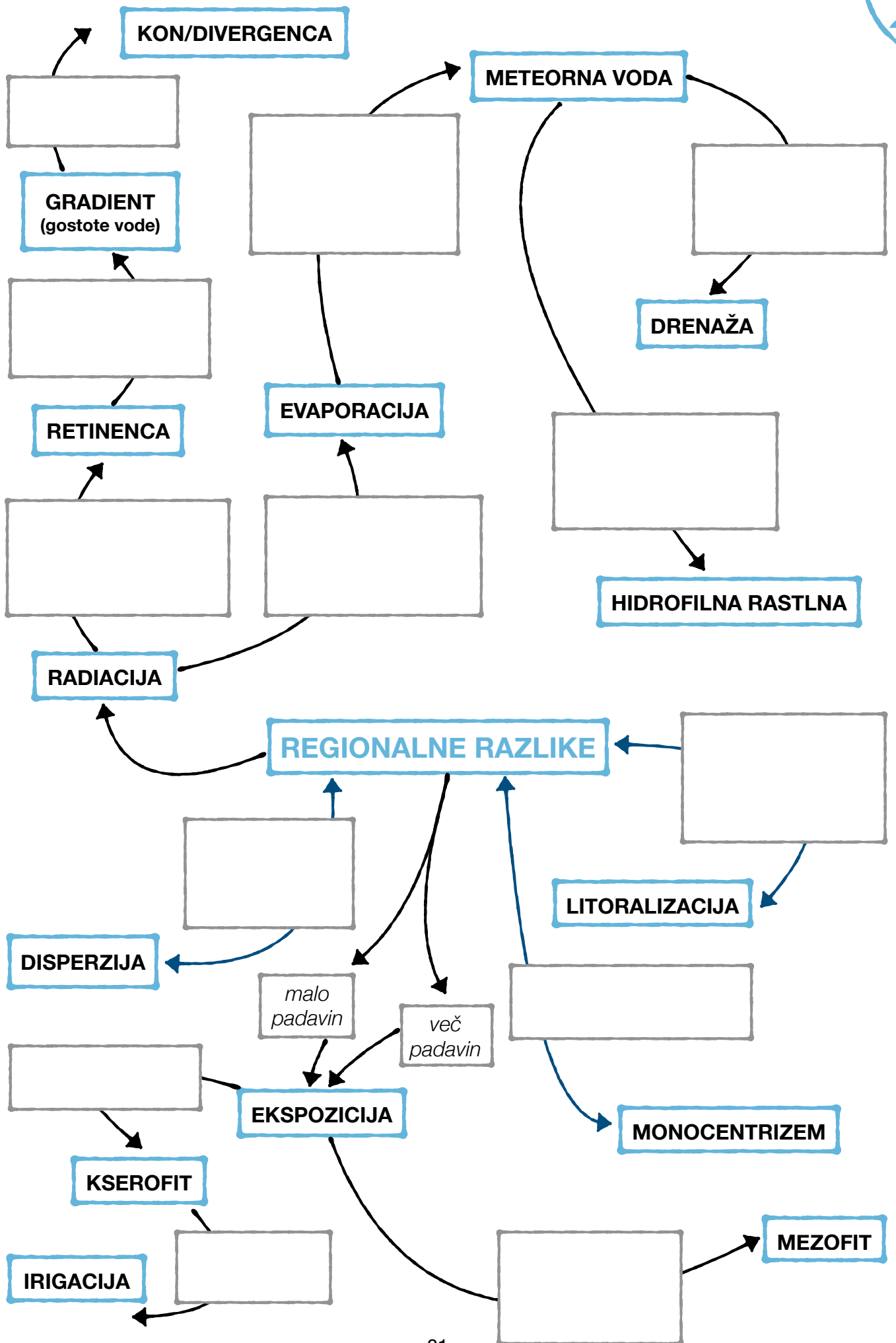
interpretiraj: VPLIV OKOLJSKIH DEJAVNIKOV NA REGIONALNE RAZLIKE

V tem poglavju si spoznal_a termine, s katerimi lahko opišeš nastanek in posledice nekaterih regionalnih razlik.

Na naslednji strani se nahaja shema, ki vključuje obravnavane pojme. Predloga že nakazuje na nekatere možne povezave med pojmi, tvoja naloga pa je, da jih besedno opišeš v okvirjih na puščicah. Zapiši, kaj povzroča nastanek določenega pojava ali procesa, ki je napisan v posameznem okvirju pri tem pa bodi pozoren predvsem, da je tvoj zapis vzrok za zapisane termine.

Končana shema mora tako predstaviti vse vzročno-posledične povezave, ki jih s svojo postavitvijo nakazuje.

Pri pripravi razlag ti je lahko pomoč osnutek, ki ga narediš na spodnje črte.

6

bralno razumevanje:

kar povzroča **GEOPOLITIČNE TEŽNJE**

SEGREGACIJA, BANTUSTAN, ENKLAVA, EKSKLAVA, SEPARATIZEM, ETNIJA, HEGEMONIJA, PROTEKCIONIZEM, PROTEKTORAT, POPULIZEM, LOKALIZACIJA, REGIONALIZEM, REDISTRIBUCIJA

A	D	C	S	E	G	R	E	G	A	C	I	J	A	R	R	U	T
F	B	R	H	T	J	K	L	E	C	I	P	U	B	S	T	H	N
R	E	D	I	S	T	R	I	B	U	C	I	J	A	F	G	P	L
M	Z	P	R	O	T	E	K	C	I	O	N	I	Z	E	M	R	P
E	A	J	I	C	A	Z	I	L	A	K	O	L	D	T	H	O	R
Z	C	D	E	N	F	G	T	J	H	M	O	P	Č	E	Ž	T	G
I	T	U	D	H	A	C	J	I	K	N	Č	M	B	K	T	E	U
T	E	T	R	B	F	T	V	E	B	O	Š	P	V	S	F	K	H
A	F	H	G	T	E	R	S	G	H	I	O	T	K	K	E	T	P
R	C	S	E	A	R	G	N	U	I	K	P	Ž	Č	L	Š	O	O
A	F	U	T	G	L	N	O	Č	T	K	L	P	Š	A	H	R	P
P	V	Š	R	I	E	K	L	Ž	E	N	K	L	A	V	A	A	U
E	R	P	U	D	N	M	Š	T	V	J	A	H	T	A	I	T	L
S	J	K	F	S	I	F	O	C	B	H	G	B	G	K	J	K	I
D	H	G	S	T	F	U	Š	N	G	H	n	E	R	I	O	P	Z
F	V	A	J	I	N	T	E	R	I	G	D	D	J	U	K	L	E
G	F	Z	S	D	V	B	N	I	K	J	T	L	Č	P	I	O	M
A	E	C	V	S	R	E	G	I	O	N	A	L	I	Z	E	M	Ž

Besede, ki si jih našel_a, z manjkajočimi črkami vpiši pod ustrezno alinejo.

- S _ _ _ G _ _ _ _ _
 - B _ _ _ S _ _ _
 - _ _ _ L _ _ A
 - E _ _ _ _ _
 - _ _ _ A _ _ _ Z _ _
 - _ _ _ I _ _
 - H _ _ _ O _ _ _
 - _ _ _ E _ _ _ N _ _ _
 - _ _ _ T _ _ _ _ _ T
 - L _ _ _ L _ _ _ C _ _ _
 - P _ _ _ I _ _ _
 - _ _ G _ _ A _ _ _ _ _
 - R _ _ _ _ _ B _ _ _ _ _
-

Naloge, ki so označene s tem znakom so taksonomsko manj zahtevne ter večinoma etimološke, oziroma vezane le na seznanitev s pomenom termina. V splošnem naj bi naloge tega tipa lahko rešil_a sam_a, brez pomoči učitelja. Naloge obravnavajo predvsem Bloomovi stopnji prepoznavanja in razumevanja.

Naloge, ki imajo poleg navodila takšno oznako pa so taksonomsko zahtevnejše. Namenjene so poglobljenemu razmisleku o obravnavanem procesu, pojavu ali problematiki. Za lažje reševanje problema je priporočljiva razredna diskusija oziroma kolektivni razmislek. V primeru, da rešiš uvodne, lažje naloge pri določenem pojmu, jih lahko z nekoliko več truda rešiš tudi sam_a. Vaje tega tipa po Bloomu obravnavajo stopnjo uporabe, analize, sinteze ter vrednotenja.

1) Segregacija, bantustan

- a) Na podlagi spodnjega opisa ter etimoloških razlag, sklepaj na pomen in povezavo med obema terminoma. Svojo ugotovitev zapiši na črti.

“V obdobju apartheida so bili bantustani namenjeni segregaciji temnopoltih Južnoafričanov od belskega prebivalstva.”

** Veš, da je etimologija pojma bantustan je dvodelna; “bantu” v nekaterih bantu jezikih pomeni ljudje, “-stan”, pa v perzijskem jeziku pomeni zemlja. Segregacija izvira iz latinskega glagola “segregare”, ki pomeni ločiti narazen.*

- b) V krajšem zapisu (vsaj pet povedi) analiziraj, s kakšnimi težavami so se ljudje v obdobju apartheida v Južni Afriki v bantustanih soočali in katere njihove pravice so bile kršene.

2) Enklava, eksklava

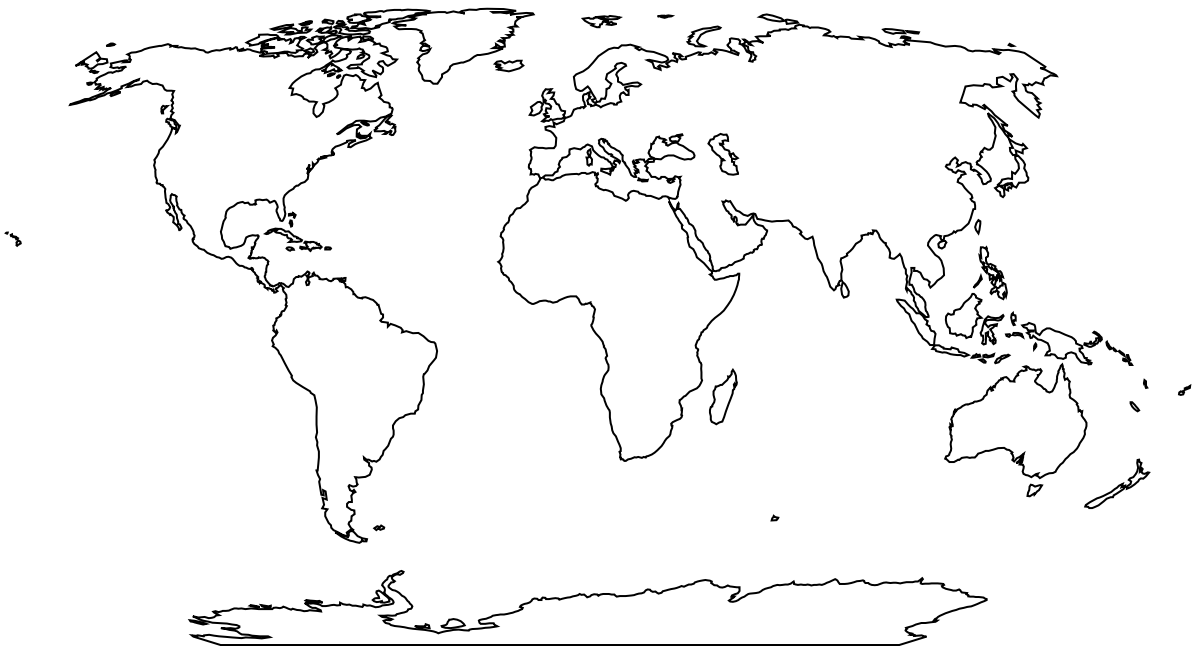
a) Zapiši, katera definicija pripada enklavi in katera eksklavi.

je državno ozemlje, ki je zaradi posebnih zgodovinskih in mednarodnih okoliščin z vseh strani obdano z ozemljem ene same tuje države.

je manjši del državnega ozemlja, ki je prostorsko ločen od matične države in obdan z ozemljem druge države.

b) Zapiši dva primera za enklavo ter dopiši državi, ki ju obdajata in dva za eksklavo ter dopiši matični državi. Nato jih približno lociraj na spodnjo karto.

3) Separatizem, etnija

* *Pojem separatizem je latinskega izvora in sicer iz glagola "separare", ločiti, termin etnija pa izvira iz grškega samostalnika "éthnos", ki pomeni skupina, nacija, ljudje.*

a) Na podlagi teh informacij sklepaj, kako sta ta dva pojma med seboj povezana.

b) Naštej štiri primere separatističnih teženj na območju Evrope ter jih označi na karti. Razišči in zapiši, za kaj se zavzemajo Katalonci in za kaj Baski. Navedi tudi razlog za njihove težnje.

4) Hegemonija

** Etimologija termina je vezana na grško besedo "hegemonia", ki pomeni nadvlada nad nečem.*

** Kot primer hegemonije lahko navedemo romanizacijo, tj. uvajanje rimske kulture in latinskega jezika v antiki na območjih, ki jih je osvojilo rimsko cesarstvo.*

- a) Razmisli, na kakšen način so Rimljani širili svojo kulturo in jezik in kaj so za uspešno izveden proces romanizacije potrebovali.

5) Protekcionizem in protektorat

- a) Dopolni definicijo iz Geografskega terminološkega slovarja s tremi manjkajočimi besedami, ki so navedene spodaj.

politika metoda svojo tujo izvoza uvoza

“protekciónizem -zma m

polit. geogr.

zunanjetrgovinska _____ , ki poskuša domačo proizvodnjo zavarovati pred _____

konkurenco s sistemom zaščitnih carin, količinsko omejitvijo uvoženih proizvodov, popolno prepovedjo

- b) Iz zgornje definicije izpiši glagol, ki odraža bistvo termina protekcionizem. Pri tem si pomagaj s tem, kaj pomeni glagol "to protect" v angleščini.

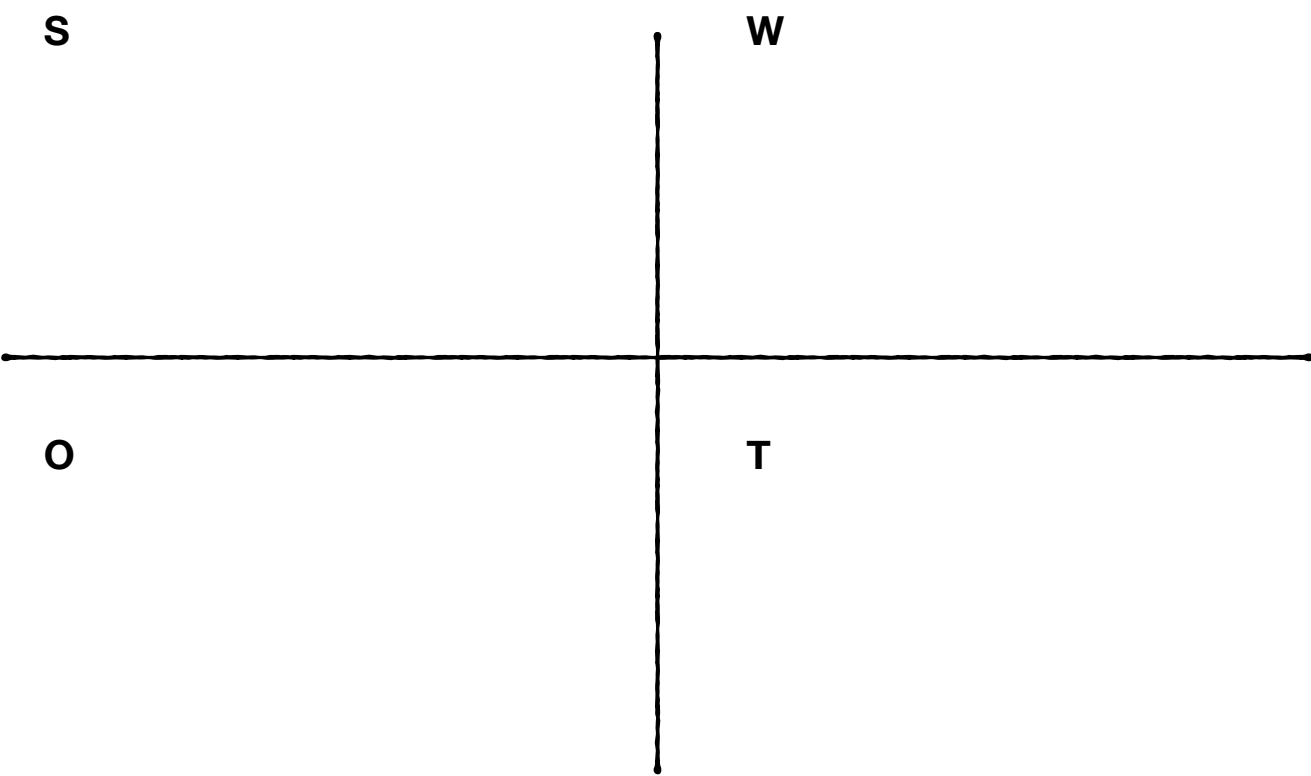
** Veš tudi, da je etimološka razlaga protekcionizma vezana na latinski glagol protegere, ki ima enak pomen, kot angleška ustreznica.*

c) Za obravnavan proces naredi SWOT analizo, v pomoč naj ti bo definicija iz Geografskega terminološkega slovarja.

“SWOT-analiza -e [svót] ž (ang. strengths, weakness, opportunities, threats 'prednosti, slabosti, priložnosti, nevarnosti')

plan. metoda za vrednotenje učinkov izvedbe načrtovanih projektov v določeni pokrajini, ki se osredotoča na temeljit pretres pričakovanih posledic s štirih zornih kotov: prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti.

d) Termin protektorat ima enak pomenski del kot protekcionizem, a se pomen samih terminov popolnoma razlikuje. Preberi in dopolni spodnjo definicijo iz Geografskega terminološkega slovarja, da ugotoviš razliko v pomenu pojmov. Izbiraj med spodaj navedenimi možnostmi.

odvisnostjo neodvisnostjo države pokrajine

“protektorát -a m

polit. geogr.

država s formalno _____ , ki je dejansko politično, gospodarsko odvisna od druge _____ , npr. večina otoških držav v Karibskem morju, Tihem oceanu.

** Uporaba samega termina sicer sega v 19. stoletje, takšno razmerje, ki ga med dvema državama vzpostavlja, pa je obstajalo tudi že za časa antičnega Rima. Kraljestva Makedonija, Sirija in Pergamon so bili primeri zaščitenih držav pod nadzorom imperija.*

e) Razmisli in analiziraj, kakšni so bili razlogi za to, da je neka država postala protektorat in kakšne so bile posledice zaščite države.

6) Populizem

a) Termin je latinskega izvora, navezuje se na samostalnik populus. Da ugotoviš pomen si pomagaj z angleško besedo "population, populace" ter pomenom končnic -izem. Svojo definicijo zapiši na spodnji črti.

b) Preberi spodnji zapis in izpiši ključne značilnosti populizma.
"In its contemporary understanding, however, populism is most often associated with an authoritarian form of politics. Populist politics, following this definition, revolve around charismatic leaders who appeal to and claim to embody the will of the people in order to consolidate their own power. In this personalized form of politics, political parties lose their importance, and elections serve to confirm the

leader's authority rather than reflect the different allegiances of the people. Some forms of authoritarian populism have been characterized by extreme nationalism, racism, conspiracy mongering, and scapegoating of marginalized groups, each of which served to consolidate the leader's power, to distract public attention from the leader's failures, or to conceal from the people the nature of the leader's rule or the real causes of economic or social problems.”

(Vir: <https://www.britannica.com/topic/populism>. Pridobljeno 30. 1. 2024)

7) Lokalizacija, regionalizem

** Oba termina sta etimološko vezana na latinski jezik, najverjetneje pa sta ti korena besed poznana iz angleščine, torej "location, region." V resnici se njuna etimologija navezuje na latinska samostalnika locatio in regio, ki imata enak pomen kot v angleščini.*

a) Razmisli in poišči še vsaj tri pojme, ki imajo koren besede lok- in tri, ki imajo koren regio-. Bodi pozoren_a, da besede z enakim korenem sodijo tudi v isto besedno družino.

Ne pozabi na isti koren in soroden pomen!

LOK-	REG-

b) Spodaj so nekoliko spremenjene definicije obeh pojmov, podlaga nekaterih je vzeta iz Geografskega terminološkega slovarja, drugih pa iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika. V

prostor pred definicijo zapiši L, če se definicija nanaša na lokalizacijo in R, če se nanaša na regionalizem.

Prizadevanje, da se v regionaliziranem državnem sistemu določenemu območju priznajo avtonomija, poseben kulturni in gospodarski položaj.

Preoblikovanje centraliziranega državnega sistema v unitarni državi v regionaliziranega s prenašanjem določenih soupravljaljskih pristojnosti na poddržavne enote.

Kulturna in prostorska identifikacija prebivalcev z domačo regijo in prizadevanje za njeno uveljavitev v državi.

Preprečitev širjenja kakega pojava, omejitev.

c) Geopolitične težnje pogosto spremljajo oboroženi spopadi. Naštej tri takšne aktualne globalne primere.

d) Izberi enega izmed zgoraj navedenih primerov in ga opiši v krajšem sestavku. Pri tem pojasni vzroke ter ovrednoti posledice geopolitične težnje, ki rezultirajo v vojnem stanju. V zapisu smiselno uporabi tudi termin lokalizacija oziroma iz nje izpeljan pridevnik (lokaliziran) ali glagol (lokalizirati).

e) Razmisli in analiziraj, kakšni so razlogi za željo po regionalizmu prebivalcev določene regije.

8) Redistribucija

- a) Termin je dvodelen in je latinskega izvora. Izpiši predpono in pomenski del.

** Veš, da je etimološka razlaga vezana na predpono, označuje ponavljajoče se dejanje, pomenski del pa izvira iz latinskega glagola distribuere, ki pomeni razdeliti, dodeliti.*

- b) Razmisli in v krajšem sestavku skušaj razložiti, kako se v družbi odraža (re)distribucija denarnih sredstev. Ugotovi, kakšne posledice to generira tudi v političnem dogajanju.

bralno razumevanje: **UGOTOVI, KDO OD POLITIKOV JE POVEDAL GOVOR**

V tem poglavju si spoznal_a pojme, ki se nanašajo na geopolitične težnje in problematiko, ki jo slednje povzročajo. Preberi spodnji “govor” in ugotovi, kdo od politikov bi ga potencialno lahko povedal.

A) Ursula von der Leyen

B) Nelson Mandela

C) Savdski princ Mohamed bin Salman

D) Ronald Reagan

E) Donald Trump

F) Umetna inteligenca

G) Mswati III, kralj Esvatinija

Dame in gospodje, spoštovani gostje, drage sodržavljanke in sodržavljeni,

Najlepša hvala, ker ste se danes zbrali, da skupaj razpravljamo o prihodnosti naše države ter prihodnosti, ki bo oblikovana na temeljih pravičnosti, enotnosti in blaginje.

Sprva pogledjmo koncept **redistribucije**. Predstavljajte si družbo, kjer gospodarske priložnosti in bogastvo niso skoncentrirane v rokah nekaj izbranih, ampak so dostopne vsakemu državljanu. Zamislite si državo, kjer imajo vsi ne glede na socialno-ekonomski položaj dostop do kakovostnega izobraževanja, zdravstvene oskrbe in zaposlitvenih priložnosti. To je vizija redistribucije – pravična delitev virov, ki ustvari družbo, v kateri ima vsak možnost za uspeh.

Sedaj pa se pogovorimo o **lokalizaciji**. Predstavljajte si živahne lokalne trge, ki so polni malih podjetij, kjer uspevajo obrtniki, kmetje in podjetniki. Zamislite si skupnosti, ki aktivno sodelujejo pri odločitvah, rešujejo svoje specifične potrebe in ohranjajo lokalne kulture. Lokalizacija ni le ekonomska strategija; gre za gradnjo odpornih skupnosti, ki prispevajo k širši podobi naše države.

Ko zagovarjamo redistribucijo in lokalizacijo, postane **regionalizem** ključen steber. Predstavljajte si decentralizirano upravno strukturo, ki omogoča regionalnim voditeljem, da se ukvarjajo s specifičnimi izzivi in priložnostmi svojih skupnosti. To zagotavlja, da se odločitve sprejemajo z globokim razumevanjem lokalne dinamike, spodbuja pa tudi občutek pripadnosti in skupne odgovornosti.

Vendar bodimo previdni glede mamljivosti **populizma**. Čeprav ponuja hitre in enostavne rešitve, lahko populizem poenostavi kompleksne težave. Predstavljajte si politično krajino, kjer voditelji pridobivajo naklonjenost na podlagi populističnih sentimentov, ne da bi upoštevali dolgoročne posledice. Ostanimo budni in zvesti načelom demokracije, vladavine prava in vključujočega upravljanja, ter se izognimo pastem populističnega govora.

Ko obrnemo pozornost k mednarodnim odnosom, si predstavljajte pomembnost doseganja ravnotežja v **protekcionizmu**. Zamislite si državo, ki varuje svojo industrijo in delavce pred nepravilno konkurenco, hkrati pa aktivno sodeluje v globalnih sodelovanjih, ki spodbujajo inovacije ter gospodarsko rast. Gre za iskanje srednje poti, ki varuje nacionalne interese brez izolacije od koristi mednarodnega sodelovanja.

Ko se sprehodimo po svetovnem odru, bodimo pozorni na nevarnosti **protektorata** in **hegemonije**. Predstavljajte si suvereno državo, ki sprejema odločitve glede na voljo svojih ljudi, brez zunanje prisile ali prevlade. Varovati moramo svojo suverenost in zagotoviti, da je naša nacionalna usoda oblikovana s strani naših državljanov.

Obrnimo pozornost k občutljivim temam **separatizma, etničnih skupin, enklav in eksklav**. Zamislite si družbo, ki praznuje svojo raznolikost. Predstavljajte si skupnosti, ki sodelujejo pri premagovanju razlik in zavračajo kakršno koli obliko diskriminacije ali delitve. Razmislite o prihodnosti, kjer vsak državljan, ne glede na njihovo ozadje, uživa enaka pravila in priložnosti, svoboden od okov **segregacije** ali koncepta **bantustanov**.

Zaključujem, spoštovane sodržavljanke in sodržavljeni, naj bo naša vizija za prihodnost pravičnost, vključnost in enotnost. Predstavljajte si družbo, kjer so koristi napredka deljene med vsemi, kjer lokalne skupnosti cvetijo, in kjer naša država stoji kot svetilnik pravičnosti, blaginje in harmonije. Skupaj lahko gradimo prihodnost, ki odraža pravi potencial naše velike države. Hvala vam.

Razmisli o prihodnosti planeta: ZELENI PREHOD IN VPLIV ČLOVEKA NA ATMOSFERO IN POVRŠJE.**1) ADIABATNI GRADIENT TER ADIABATNO SEGREVANJE IN OHLAJANJE**

- a) Dia - skozi; A - ne; Bathos - prehoden.
- b) Po smislu: Proces adiabatnosti poteka brez izmenjave toplote z okolico.
- c) Po smislu: Proces adiabatnega dviga se začne, ko je površje dovolj segreto in se začne zrak nad njim dvigovati, raztezati in ohlajati, pri čemer ne poteka izmenjava toplote z okolico. Na določeni višini se začno zračne mase spuščati, stiskati in segrevati. Pojavlja se pri procesu nastanka padavin, oblakov ...

2) ALBEDO

- a) Večji albedo učinek imajo svetle površine, ki svetlobo odbijajo. Manjši albedo imajo temnejše površine, ki svetlobo absorbirajo in se pri tem segrejejo.
- b) Po smislu: Konvekcijske padavine nastanejo zaradi različnega segrevanja površja, kar je posledica albeda. Ker je površje različno razgreto se nad njim ustvarijo različni zračni tlaki. Kjer je tlak nižji se toplejši zrak začne adiabatno dvigati, ohlajati, doseže kondenzacijski nivo, kondenzacijska jedra se krepijo in nastanejo oblaki ter posledično padavine.
- c) Po smislu: V mestih se pojavlja fenomen toplotnega otoka, saj zaradi pretežno asfaltiranih površin in velikega števila stavb, ki imajo majhen albedo, posledično absorbirajo toploto. Posledica so nekoliko višje temperature v mestih kot npr. na podeželju.

3) AMPLITUDA

- a) Iz GTS: Razpon med skrajnimi vrednostmi kolebanja določenega pojava.
- b) Po smislu npr.: Amplitude obravnavamo pri temperaturah (temperaturne amplitude), tlaku, padavinah, slanosti in vsi ostali ustrezni primeri.

- c) Po smislu: Kjer so temperaturne amplitude ekstremnejše je gostota poselitve redkejša, saj takšni pogoji generirajo tako neugodne razmere za kmetijstvo, obdelavo tal, v hladni polovici leta lahko vodna telesa zamrznejo ... Nasprotno pa so zelo gosto poseljena območja, kjer so amplitude zmernejše oziroma obstaja blažilni faktor nanje (vodno telo, topli morski tokovi), kar vpliva na celotno podnebno sliko (primer je Severnoatlantski tok v Severni Evropi).

4) ENTROPIJA

- a) Npr.: Pri taljenju ledu, vretju vode, ohlajanju toplih predmetov ... in vsi ostali ustrezni primeri.
- b) Po smislu npr.: Taljenje ledenikov predstavlja vidno posledico globalnega segrevanja ozračja in podnebnih sprememb. Povprečna temperatura ozračja je zaradi kopičenja toplogrednih plinov v atmosferi in tanjšanja ozonske luknje vse višja, kar generira previsoke temperature za možnost ohranjanja poledenelih površin. Posledice taljenja ledenikov se odražajo kot zaskrbljujoč indikator rastoče podnebne krize, prav tako pa v splošnem prispevajo tudi k dvigu morske gladine.

5) BADLANDS

- a) Pomenska dela: Bad - slab; Lands - zemlja.
- b) Po smislu npr.: Badlands nastane predvsem na območjih nesprijetih kamnin oziroma tam, kjer površje ni zaščiteno z rastlinskim pokrovom, saj je takšno toliko bolj dovzetno za erozijske in denudacijske procese, ki povzročajo odnašanje prsti in materiala.
- c) Po smislu npr.: Ker je značilen predvsem za sušna območja to povezujemo tudi s problematiko z oskrbo z vodo, kar človeka odvrča od poselitve takšnih arelov. Poleg tega pa je takšno razbrazdano in težko prehodno površje neugodno za obdelavo, kar človeku onemogoča udejstvovanje v katerikoli gospodarski dejavnosti.

6) AREAL IN EKOTOP

- a) Območje

7) TOKSIČNOST

- a) Po smislu npr.: Uporaba čim manj toksičnih izdelkov, zmanjšanje uporabe vozil z notranjim izgorevanjem in vsi ostali ustrezni odgovori.

8) EVTROFIKACIJA, ANTROPOGENI DEJAVNIK, ANTROPOSFERA, DEFORESTACIJA

- a) Iz GTS: Antropogeni dejavnik je dejavnik, ki ga ustvari, sproži ali stopnjuje človek; Antroposfera je območje geosfere, ki ga je preoblikoval človek.
- b) Eu - dobro; Trope - hrana.
- c) Po smislu: ANTROPOSFERA, ANTROPOGENI DEJAVNIK; geosfera, človek, onesnaževanje, degradacija, spremembe; EVTROFIKACIJA, DEFORESTACIJA; človek, gozd, vodna telesa, stoječe vode, onesnaževanje, organske snovi, sečnja dreves ...
- d) Evtrofikacija je proces pri katerem se kopičijo hranilne snovi, zlasti iz komunalnih in industrijskih odpadkov, umetnih gnojil, v stoječi vodi ali prsti. Za primer lahko vzamemo Baltsko morje, kjer se zaradi omenjenega procesa v globljih plasteh morske vode zmanjša vsebnost kisika, kar povzroča izumrtje vegetacije na morskem dnu in razmnoževanje anaerobnih bakterij. Na površju se tako razmnožujejo alge, ki proizvajajo toksične snovi, v globljih plasteh vode pa lahko živijo le še anaerobne bakterije.
- e) Deforestacija ima negativen vpliv na erozijo prsti, saj jo še dodatno pospeši. Razlog iščemo v odstranjevanju rastlinskega pokrova, ki prst ščiti pred erozijo. Za potrebe širjenja mest in urbanega življenja, zaradi velikega priseljevanja, je sečnja dreves močno prisotna. Na ta način pridobivamo nove površine za gradnjo. Biomasa oziroma les je pomemben energent kot tudi material, ki omogoča industrijsko rast, zato poteka intenzivna deforestacija tudi za namen ekonomske ekspanzije in posledično zaslužka. Količina posekanega lesa je vse večja, uporabi se predvsem za gospodarsko rast.

Dopolni zapis z usvojeno terminologijo: POSLEDICE KOLONIZACIJE LATINOAMERIŠKEGA PROSTORA

1) ALOHTONO PREBIVALSTVO

- a) Iz GTS: Prebivalstvo, priseljeno z drugih območij.
- b) Obdobje intenzivnih selitev se je pričelo po evropskem "odkritju Amerike" Krištofa Kolumba. V največji meri ga sestavljajo prebivalci Španije in Portugalske.

2) KREOL

- a) A)
- b) Criollo - španščina; Créole - francoščina; Crioulo - portugalščina.
- c) Po smislu: Etnični mozaik Latinske Amerike bi bil bolj homogen, saj so evropski osvajalci na latinoameriških tleh potrebovali delovno silo, prav tako je bilo avtohtono prebivalstvo zdesetkano zaradi bolezni, kar je generiralo popolnoma spremenjeno demografsko sliko. Tako so izgube nadomeščali predvsem z afriškimi priseljenci (večinoma sužnji), kar pa je etnični mozaik celine še dodatno popestrilo tudi zaradi poznejšega rasnega mešanja.

3) LATIFUNDIJA IN MINIFUNDIJA

- a) Predponi: lat - in mini -; Pomenski del: fundija. Latifundija je večje območje, minifundija pa manjše.
- b) Geografska širina - latus (širok) - latitude; geografska dolžine - longus (dolg) - longitude.
- c) Po smislu npr.: Haciende so bila veleposestva, značilna za notranjost celine, kjer je prevladovala ekstenzivna raba tal. Lastniki so bili Evropejci, delovna sila pa staroselci. Fazende so bile plantaže na območju Brazilije v času kolonialnega osvajanja. Značilna je bila pridelava kave, raba tal je bila nekoliko bolj intenzivna.

4) IMPERIALIZEM IN NEOKOLONIALIZEM

- a) Po smislu npr.: socializem, komunizem, kapitalizem, budizem, hinduizem, cinizem, rasizem in vsi ostali ustrezni primeri.
- b) Skupni imenovalac -izem nakazuje na ideologije oziroma sistem idej ali vodila za družbeno delovanje.
- c) Imperializem: imeprium (imperij); Neokolonizem: neo- (nov) in kolonija.
- d) Po smislu npr.: Avtohtono prebivalstvo oziroma staroselska ljudstva v Latinski Ameriki so bila zatirana s strani konkvistadorjev, saj so jim skušali vsiliti svoj, evropski, način življenja in se niso ozirali na njihovo prvotno kulturo, jezik, religijo ... Kršili so mnoge njihove pravice, naselili so jih v t.i. rezervate, živeli so v podrejenem položaju, neke vrste polsuženstvu. Še dandanes je v splošnem Latinska Amerika v gospodarskem zaostanku

v primerjavi z evropskimi državami. Soočajo se s problematiko kriminala, brezposelnosti, nizkih dohodkov, revščino in migracijami v upanju na boljše življenjske pogoje.

5) ETNOCENTRIZEM

- a) Ethnos - narod; Kentron - jedro.
- b) Iz GTS: Družbena, kulturna in prostorska identifikacija etnične skupine, ki temelji na pozitivnem vrednotenju lastne skupine in negativnem vrednotenju drugih.
- c) Po smislu npr.: Etnocentričen pogled evropskih osvajalcev se je odražal pri ne oziranju se na njihovo kulturo, jezik, religijo ... Evropski osvajalci so menili, da je njihovo življenje primitivno in da so v njihov svet prinesli civilizacijo (evropski način življenja).

6) PRIMITIVIZEM IN NOMADIZEM

- a) Po smislu npr.: Ljudstvo živi nomadsko življenje v gozdu, ločeno od civilizacije, kjer si hrano priskrbijo z lovom, uporabljajo lok in puščice, nabirajo med in oreščke, v veliki meri so odvisni in se zanašajo na vodne vire, ki jih najdejo v gozdu ...

7) KOLON

- a) Po smislu npr.: Kolon je bil svoboden posameznik, nižjega družbenega razreda. Ni bil lastnik veleposestva, zemljišča, v zameno za obdelovanje le-tega pa je dobil določen del pridelka. Dela, ki jih je opravljal so bila povezana predvsem z obdelovanjem zemlje, njegovo premoženje pa ni bilo veliko.

Analiziraj in nariši pokrajino: VZORCI RAZMESTITVE PREBIVALSTVA NA URBANIH POVRŠINAH

1) CBD, GENTRIFIKACIJA

- a) Central business district.
- b) Po smislu npr.: Proces gentrifikacije je proces, pri katerem se spreminja namembnost pretežno bivalnih predelov, kjer živijo manj premožni meščani (lokalno prebivalstvo) z

namenom pozidave, prenove v predele s turistično, storitveno namembnostjo višjega razreda.

- c) Po smislu npr.: Gentrifikacija je dokaj nov proces, saj se turistični sektor v zadnjih letih še toliko bolj razvija, kar generira usmeritev urbanih predelov v uresničitev zahtev in standardov premožnejših turistov. Dohodek tega sektorja se na ta način viša, gospodarska rast je hitrejša, a na drugi strani lokalne skupnosti izgubljajo svoj dom in so prisiljene v neprostoovoljne selitve. CBD-ji so vedno bolj gentrificirani in manj kulturno in etnično pestri. Večinoma infrastruktura sploh nima več bivanjske funkcije, temveč je usmerjena v potrošniške dejavnosti.

2) EKSODUS PREBIVALSTVA

- a) Ex- v grščini pomeni iz.
- b) Exodus v grščini pomeni izhod.
- c) Eksodus italijanskega prebivalstva s področja slovenske Obale, eksodus Armencev iz Gorskega Karabaha; Prebivalstvo je zaradi kapitulacije oboroženih sil samooklicane države v bojih proti Azerbajdžanu začelo, iz strahu pred etničnim čiščenjem, množično bežati v Armenijo.

3) AKOMODACIJA

- a) Po smislu npr.: Prilagoditi se moram religiji in se vesti spoštljivo v skladu z njenimi pravili, uporabi jezika, v katerem se bom lahko sporazumeval_a in vsi ostali ustrezni odgovori.

4) KONURBACIJA, MEGALOPOLIS, AGLOMERACIJA

- a) Somestje ali konurbacija: skupek več mest na večjem območju, ki so se zaradi strnjene zazidanosti in velike gostote prebivalstva tako na videz kot funkcionalno med seboj že zrasla, vendar imajo posamezna mesta še vedno lastno upravo; medsebojno povezana skupnost velikega mesta z okoliškimi satelitskimi urbanih naselji; Aglomeracija: prostorsko omejeno območje, pomembno za družbeni razvoj širše skupnosti, na katerem je zgoščeno veliko prebivalcev, industrijskih in drugih dejavnosti, prometnih naprav; naselbinska enota, ki je s centralnimi funkcijami, gospodarskimi in drugimi dejavnostmi, z infrastrukturo povezana v enoten prostorski sistem; Megalopolis: obsežna urbana aglomeracija, ki nastaja z zraščanjem večjega števila velikih mest, vele mestnih območij.

- b) Prva fotografija - 1984, druga fotografija 2022. Po smislu npr.: Primerjava obeh fotografij sugerira, da se bo intenzivna gradnja različne in večnamenske infrastrukture ob obali v naslednjih letih še nadaljevala. Sčasoma bi se zaradi slednjega procesa mesta združila - nastal bi megalopolis. Opazen je tudi proces litoralizacije, saj so za gradnjo in naselitev očitno zelo privlačna prav obalna območja.

5) KARTEL

- a) Združenje, podjetij, panog, ugodnejši.
- b) Po smislu npr.: OPEC je medvladna organizacija trinajstih držav izvoznic nafte, ki usklajuje in združuje naftne politike svojih držav članic. Cilj organizacije je usklajevanje slednjih ter zagotavljanje stabilizacije naftnih trgov, da se zagotovi učinkovita, gospodarna in redna dobava nafte potrošnikom, stabilen dohodek proizvajalcem. Brez naftnega kartela, ki nadzira cene, bi lahko vsaka država z naftnimi zalogami poljubno določala cene ter maksimalno črpala, da bi izkoristila vsako priložnost za povečanje zaslužka. Brez OPEC-a bi bile tako cene nafte bolj spremenljive.

6) GETOIZACIJA, SLUM

- a) Po smislu npr.: Urbanizacija, suburbanizacija, gentrifikacija, popularizacija in vsi ostali ustrezni primeri. Končnica -zacija označuje procese.
- b) Po smislu npr.: Neurejenost, revščina, nizki dohodki, prenatrpanost, migracije, priseljenci ...
- c) Po smislu npr.: Razlike med revščino na eni in bogastvom na drugi strani generirajo razslojevanje družbe tako na splošno kot tudi na urbanih površinah. Tisti z manj premoženja, pogosto gre za migrante, so odrinjeni na rob družbe, kjer živijo v, za življenje, slabo urejenih predelih, onesnaženih, natrpanih ... Z željo po izstopitvi iz bednega vsakdana se mnogi odločijo poseči po rešitvah, ki jih vidijo predvsem v dejavnostih sive ekonomije in vpletanju v kriminal. Na tem mestu se vključi še fenomen povratništva, saj finančna stiska ljudji pogosto prisili v ponovno vključevanje v nezakonita dejanja, za katere menijo, da jih lahko rešijo težav, upanje na rešitev pa jim predstavlja večjo priložnost kot pa omejitev v primeru, da se slednje izjalovi.

7) HIPERPOPULACIJA

- a) Predpona - hiper-; Pomenski del - populacija.
- b) Prenaseljenost.
- c) Npr.: Hipertoničen, hiperaktiven, hiperventilacija, hiperkorekten, hipersenzibilen, hiperkritičen, hiperinflacija ...
- d) Po smislu npr.: Planiranje suburbaniziranih območij, zaščita starega mestnega jedra pred novogradnjami, spodbujanje selitev in s tem razbremenitve okolja s cenami nepremičnin ...

Križanka na temo: MIGRACIJE

1) KOZMOPOLITIZEM

- a) Kozmo, politizem.
- b) Iz Slovenskega etimološkega slovarja: prek nem. Kosmopolit in frc. cosmopolite v enakem pomenu iz gr. kosmopolítēs 'kdor razmišlja širše od interesov (mestne) države, svetovljan', zloženske iz gr. kósmos v pomenu 'svet' in polítēs 'državljan'.
- c) Po smislu npr.: Svet, pripadnost, globalnost, globalizacija, družba, etnična pripadnost in drugi ustrezni odgovori.

2) SEKULARIZACIJA

- a) Po smislu npr.: Sprememba iz cerkvenega v posvetno, državno.
- b) Po smislu npr.: Četudi obstaja precej držav, ki naj bi bile uradno sekularne, temu v resnici ni tako. Takšen primer je na primer Irak, kjer je državno priznana religija islam, vpliv vere pa se odraža tudi pri vodenju same države. Tako sakralne institucije sooblikujejo državne odločitve in posledično vplivajo na funkcioniranje državne politike.

3) DIASPORA

- a) Dobesedno - raztresen; razkropljen.
- b) Diaspore nastanejo, ker se prebivalci iz določene države izselijo oziroma so izgnani iz izvornega okolja. Skupina ljudi se izseli iz izvornega okolja zaradi različnih razlogov, bodisi ekonomskih, političnih ali pa socialnih bodisi prisilno ali prostovoljno. Med identifikatorje lahko vmestimo obstoj slovenskih društev, organizacij in institucij v tujini, obstoj slovenskega časopisa, radijskih oddaj, literarnih del, kulturnih dogodkov in vsi ostali ustrezni odgovori.
- c) Slovenci so se izseljevali na primer v Kanado, Združene države Amerike, Egipt, Avstralijo, Brazilijo Argentino, v druge evropske države kot sta Nemčija in Francija ... Med prostovoljne odločitve lahko štejemo izseljevanje konec 19. in v začetku 20. stoletja, ko so se Slovenci, zlasti zaradi ekonomskih razlogov (boljšega zaslužka), izseljevali in se naseljevali v največji meri v Združenih državah Amerike. Na drugi strani pa lahko kot čas prisilnih selitev štejemo obdobje med drugo svetovno vojno in po njej, gre za politične razloge, ko so se v večjem številu izseljevali v Združene države Amerike, Kanado, Argentino in Avstralijo.

4) POZITIVNA DISKRIMINACIJA

- a)
- S: Zmanjšanje izpustov toplogrednih plinov, prometa, manj hrupa, večja kakovost bivanja, manj zastojev ...
- O: Pozitiven vpliv na reševanje podnebne krize, čistejši zrak v mestih ...
- W: Bolj omejena mobilnost, potrebna finančna sredstva za gradnjo oziroma rekonstrukcijo kolesarske infrastrukture, pešpoti in postajališč javnega prevoza ...
- T: Propad podjetij in tovarn, ki se ukvarjajo z izdelavo prevoznih sredstev ...

5) MULTIKULTURALIZEM

- a) Po smislu npr.: Multikulturno družbo zaznamujejo rasna, jezikovna, etnična in kulturna pestrost, ki je posledica priseljevanja na določeno območje. Pomemben element za odraz multikulturalizma navzven je tudi to, da pripadniki posameznih etničnih skupnosti ohranijo svoje običaje in tradicije.

6) RECESIJA IN REPATRIACIJA

- a) Skupna je predpona re-.
- b) Po smislu npr.: Regresija, regeneracija, reintegracija, rekonstrukcija in vsi ostali ustrezni odgovori.
- c) Cedo (cessum) - stopati, umikati se; patria - domovina.

7) TRANZICIJA

- a) Tranzicija ali prehod.
- b) Po smislu, dijak_inja mora glede na razvitost države, ki jo izbere, priti do naslednjih ugotovitev: Gospodarski razvoj države ima pogost vpliv tudi na demografsko sliko države. Visoka stopnja ekonomskega napredka generira manjši naravni prirast in staranje prebivalstva (primer Japonske). Zdravstvena mreža je dobro razvita, zato je smrtnost nizka. Na drugi strani se države v razvoju soočajo z visokim naravnim prirastom ter zaradi pomankanja sredstev in znanj v državi tudi z visoko mortaliteto. Torej, z gospodarskim razvojem se rodnost niža, prav tako smrtnost, naravni prirast pa je vse manjši.

Interpretiraj VPLIV OKOLJSKIH DEJAVNIKOV NA REGIONALNE RAZLIKE.

1) RETINENCA, RADIACIJA IN EVAPORACIJA, METEORNA VODA IN DRENAŽA

- a) Retinere - zadržati; Radiare - sevati; Evaporare - izhlapevati.
- b) Dobro sposobnost retinence ima morje; radiacijo oddaja Sonce; evaporacija poteka iz morja; potencialno največ meteorne vode nastane v oblakih; človek drenažo ustvari na območju z odvečno vodo (na sliki gre za okvir na površju).
- c) Po smilsu npr.: Veter maestral piha z morja proti kopnemu, saj se kopno segreva hitreje kot morje, slednje ima namreč dobro sposobnost zadrževanja toplote (retinence), zato se podnevi kopno segreje, nad njim se ustvari območje nizkega zračnega tlaka, zračne mase pa se zaradi razlik v zračnem tlaku začnejo gibati od visokega (nad morjem) proti nizkemu tlaku.

- d) Po smislu npr.: Glede na nastanek ločimo tri skupine padavin; konvekcijske, orografske in ciklonske oziroma frontalne. Vsem trem pa je skupen koncept nastanka v povezavi z adiabatnim dvigom. Evaporacija oziroma sprememba vode iz tekočega v plinasto stanje, je pomembna v samem začetku nastanka padavin, saj Sonce segreva vodno telo, nastane vodna para, ki pa se z adiabatnim dvigom ohlaja in kondenzira. Proces se prične, ko se toplejši zrak začne dvigati, adiabatno ohlajati in širiti. Ko doseže določeno temperaturo in višino na točki, ki jo označujemo kot kondenzacijski nivo se začnejo oblikovati kristalčki, kondenzacijska jedra, ki se krepijo do te mere, da nastane meteorna voda.

2) EKSPOZICIJA

- a) Po smislu npr.: Pri izbiri lokacije kočje je pomembno, da upoštevamo pot Sonca in vpadni kot žarkov oziroma prisojno in osojno stran hriba (ekspozicijo). Primernejša za postavitev je južna ekspozicija, saj je na prisojni strani več sončnih ur, kar generira ugodnejšo lego kočje za pohodnike.

3) KONVERGENCA IN DIVERGENCA

- a) Konvergenca: stekanje površinskih morskih tokov in grezanje morske vode v večje globine, ki se pojavlja na stiku tokov z različnimi lastnostmi vodnih gmot; stekanje zraka na območjih nizkega zračnega tlaka, povezano z vzpenjajočimi se zračnimi tokovi; združitve dveh, treh ali več dolin; stekanje dveh ali več ledenikov, ki povzročajo zgostitev ledu ali narivanje bočnega ledenika na glavni ledenik; istosmerni razvoj določene življenjske oblike pri različnih vrstah zaradi sorodnih dejavnikov okolja, npr. oblike različnih plavajočih živali, kot so ribe, kiti, tjulnji, delfini. Divergenca: raztekanje vodnih gmot morskih tokov, ki povzročajo nižanje temperature površinskih voda, spreminjanje slanosti; raztekanje zraka na območjih visokega zračnega tlaka, povezano s spuščajočimi se zračnimi tokovi; razcepitev doline na dve ali več; raztekanje, razcepitev ledenika.
- b) Intertropska konvergenčna cona oziroma premikanje navideznega ekvatorja, kjer se združijo pasati severne in južne poloble, kar vodi do razvoja pogostih neviht in močnega dežja, se premika v skladu s toplo in hladno polovico leta. Julija in avgusta leži ITKZ precej severno od ekvatorja nad Afriko, Azijo in Srednjo Ameriko, medtem ko se januarja in februarja pomakne proti jugu v Južno Ameriko, Srednjo Afriko in Avstralijo.

4) DISPERZIJA

- a) Gospodarskega, mestna.
- b) Prva skica.

5) IRIGACIJA

- a) Po smislu npr.: Gradili so nasipe, porečje so razdelili na manjše bazene, prekopi in jarki so dovajali vodo v bazene, odvečno vodo so odvedli v drug bazen ali nazaj v reko. Z vodnimi kolesi so črpali vodo iz prekopov na polja. Sejali so žito, pšenico, ječmen, proso, čebulo, gojili so tudi lan in oljke. Zelo pomemben je bil tudi papirusov trs.

6) MEZOFIT, KSEROFIT IN HIDROFILNA RASTLINA

- a) Vlaga - hidrofilna rastlina; Suša - kserofit; Zmerni pogoji za rast - mezofit.
- b) Po smislu npr.: Kserofiti so na rast v sušnem okolju prilagojeni z bodicami, globokimi koreninami, povoskanimi listi ...
- c) Kserofiti rastejo na območjih subtropskega visokega zračnega tlaka, subtropski pas, na sredozemskih arealnih; hidrofilne rastline na območjih nizkega zračnega tlaka (ob ekvatorju, tropski pas); mezofiti so značilni za območja s podobnimi podnebnimi razmerami kot Slovenija (zmerno topli pas)

7) LITORALIZACIJA

- a) Iz GTS: Svetovni proces osredotočanja prebivalstva in gospodarstva na morskih obalah.
- b)
 - S: Gospodarsko pomembne cone, razvoj turizma in gospodarstva ...
 - O: Nova delovna mesta, več zaslužka ...
 - W: Povečana ranljivost ekosistemov, degradacija morja, intenzivni prometni tokovi v smeri proti obalam ...
 - T: Preobremenjenost okolja, primankljaj vodnih virov, uničenje ekosistemov ...
- c) Po smislu npr.: Litoralizacija se na satelitskem posnetku vidi po lučeh (tam so zgostitve prebivalstva). Selitev na obale lahko poteka zaradi tega, ker v notranjosti celine ni

primernege reliefa, posledično podnebja, prsti za človekove dejavnosti bodisi zaradi boljših prometnih povezav po morju.

8) PRAHA

- a) Po smislu npr.: Uvajanje triletnega kolobarjenja namesto dvoletnega je v poznem srednjem veku omogočalo pridelavo bistveno več hrane kot dotlej. Obseg obdelovalnih površin se je s tem, ko je v prahi počivala le tretjina in ne polovica obdelovalnih površin precej povečal. Ker je bil obseg obdelovalnih površin zaradi prahe in triletnega kolobarjenja tako velik, je izboljšana kmetijska proizvodnja omogočila pridelavo presežkov. Z njimi je bilo moč začeti trgovati, kar je spodbujalo razvoj trgovine.

9) MONOCENTRIZEM

- a) Mono, centrizem.
- b) Iz GTS: doktrina, načrtovalski koncept z razvojno usmeritvijo na podlagi enega samega središča.
- c) Drugačna je predpona poli, ki pomeni več.
- d) Po smilsu npr.: O monocentričnem razvoju določene regije govorimo predvsem na urbanih površinah. Razlogi za razvoj slednjih pa so izvirno predvsem fizičnogeografski. Zmerne temperaturne amplitude, uravnan relief, kjer človek ni oviran pri gradnji prometne infrastrukture in drugih gospodarskih nepremičnin, razpoložljivi vodni viri ... Monocentričen razvoj urbane površine poteka skoncentrirano v le enem večjem "jedru". Tam se nahajajo vse ekonomsko pomembnejše cone in podjetja, gospodarska moč je tu največja, prav tako zaslužek, kar generira tudi veliko gostoto prebivalstva, in posledično večjo degradacijo okolja.

10) GRADIENT

- a) Ablacijski gradient, adiabatni gradient, temperaturni gradient, vertikalni temperaturni gradient ...
- b) Po smislu npr.: Temperatura z nadmorsko višino pada, kar pa je v nasprotju s pojavom temperaturne inverzije (obrata), ki je prikazan na sliki. Pri slednjem pojavu se v jasnem vremenu, v hladni polovici leta, težji hladen zrak zadržuje na dnu dolin, kotlin in kraških

depresij. Vlaga v tem zraku se kondenzira, zato nastane pri tleh gosta plast megle, višje lege pa imajo sončno in toplejše vreme.

- c) Po smislu npr.: Na območjih temperaturne inverzije v Sloveniji živi kar tri četrtine prebivalcev. Ker se v megli kopičijo prekomerne koncentracije zdravju škodljive snovi, kar generira toksičnost, je pojav zanje izredno nevaren in zdravju škodljiv.

Bralno razumevanje: kar povzroča GEOPOLITIČNE TEŽNJE

1) SEGREGACIJA, BANTUSTAN

- a) Ljudje, ki so bili naseljeni v bantustane so bili segregirani od belskih priseljencev.
- b) Po smislu npr.: Bantustani so bili neke vrste črnski rezervati, etnično homogeni, namenjeni temnopoltim prebivalcem kot del politike apartheida. Šlo je za revna območja, neke vrste slume, kjer je bilo malo možnosti za napredek. Gospodarski razvoj je bil počasen oziroma skoraj nemogoč, možnosti za zaposlitev je bilo malo, prav tako finančnih sredstev. Zaradi pomankanja industrializacije, so se prebivalci posluževali živinoreje, kar pa je generiralo erozijo tal. Bantustani so bili prenaseljeni, v njih pa ni bilo primernih pogojev za življenje.

3) ENKLAVA, EKSKLAVA

- a) Enklava, eksklava.
- b) Npr.: Enklave: San Marino (Italija), Lesoto (Republika Južna Afrika); Eksklave: Kaliningrad (Rusija), Ceuta in Melilla (Španija) ... Za lokacije glej zemljevid.

3) SEPARATIZEM, ETNIJA

- a) Določene etnije se zavzemajo za odcepitev od matične države, imajo separatistične težnje.
- b) Po smislu npr.: Katalonija velja za enega izmed najrazvitejših delov Španije, zaznamuje pa jo tudi veliko število priseljencev. Zavzema se za popolno avtonomijo in ločitev od Španije, medtem ko so Baski predvsem nagnjeni k zgolj večji avtonomiji. Baskovsko kulturo in jezik zaznamuje predvsem čas frankističnega režima, ko sta bila slednja zatirana, zaradi česar je tudi prišlo do prvih separatističnih in tudi avtonomističnih teženj.

4) HEGEMONIJA

- a) Islamski suniti v Saudovi Arabiji, krščanstvo v srednjem veku, patriarhat, Rim v času rimskega imperija ...

5) PROTEKCIONIZEM IN PROTEKTORAT

- a) Politika, tujo, uvoza.

- b) Zavarovati.

- c)

S: Promocija domačih podjetij ...

O: Več delovnih mest v domači proizvodnji, spodbuja konkurenčnost in razvoj domačga trga ...

T: Nezmožnost nakupa izdelkov tujih proizvajalcev ...

W: Povišanje cen izdelkov za domače potrošnike ...

- d) Neodvisnostjo, države.

- e) Po smislu npr.: Koncept protektorata temelji na dejstvu, da ima v razmerju med dvema državama, ena odločilen nadzor nad drugo. Stopnja nadzora se lahko razlikuje od situacije, v kateri država zaščitnica jamčilo varnost druge. V bližnji preteklosti pa je bila večina protektoratov ustanovljena s pogodbo, po kateri je šibkejša država prepustila upravljanje vseh svojih pomembnejših mednarodnih odnosov. Pravica države zaščitnice, da se vmešava v vse zunanje zadeve, pomeni dokončno izgubo suverenosti s strani šibkejše države

6) POPULIZEM

- a) Po smislu; Iz SSKJ: politika, ki skuša ugajati čim širšim družbenim slojem, navadno z dajanjem všečnih obljub in trditev.

- b) Po smislu npr.: Populizem ima v splošnem pogosto negativno konotacijo. Pogosto je povezan z avtoritarno obliko politike, karizmatični voditelji ...

7) LOKALIZACIJA, REGIONALIZEM

- a) Npr.: Lokalnost, lokacija, lokalna (migracija, klima, cesta, skupnost) in lokalni (dejavnik, potres, promet, načrt); Regionalizacija, regija, regionalna (politika, sestava, geografija ...) in regionalni (dejavnik, razvoj, promet ...).
- b) R, R, L, R.
- c) Npr.: Odvisno od časa reševanja; glej internetne vire.
- d) Možnih je več izbranih primerov, pravilnost zapisanega lahko preverimo na internetnih virih. Pri nalogi je pomembno, da dijak_inja uporabi eno izmed besednih vrst s korenomo lok-. V zapisu je pričakovana povezava z izrazom lokalizacija vojnega stanja oziroma zamejitev vojnega stanja.
- e) Po smislu npr.: Regionalizem kaže na potrebo po identifikaciji z določeno regijo, kar sugerira tudi samo poimenovanje procesa. Pogosto je regionalizem omejen na manjša ozemlja (periferna območja), katerih ekonomski ter politični razlogi generirajo gibanje za uveljavitev avtonomne regije in s tem drugačen način upravljanja. Regionalizem se odraža pri tem, da se posamezniki želijo poistovetiti s posebnostjo in različnostjo regije, v kateri bivajo. Znani pa so tudi primeri etnoregionalizma, torej gre za regionalizem, ki zadeva predvsem etnične manjšine.

8) REDISTRIBUCIJA

- a) Re, distribucija.
- b) Po smislu npr.: Prerazporeditev oziroma redistribucija finančnih sredstev, torej dohodka in bogastva je pravzaprav prenos dohodka in bogastva od nekaterih posameznikov k drugim prek družbenih mehanizmov, kot so obdavčitev, socialna skrb, javne storitve, zemljiška reforma ... Na ta način se zmanjša družbena neenakost, spodbuja se gospodarska stabilnost manj premožnih članov družbe.

REŠITVE KROVNIH NALOG

Vseh šest nalog si je med seboj tipološko zelo različnih, zato nekatere izmed njih niti ne predvidevajo zgolj ene pravilne rešitve.

1) Razmisli o prihodnosti planeta: ZELENI PREHOD IN VPLIV ČLOVEKA NA ATMOSFERO IN POVRŠJE.

Krovna naloga prvega poglavja je t.i. "gamebook", ki bralcu omogoča prosto izbiro nadaljevanja zgodbe. Nima predvidenega le enega poteka oziroma konca. Velja, da so vse odločitve, ki jih bralec sprejme in so obarvane z zeleno tiste, ki so prave za reševanje krize, v kateri je planet Zemlja. Nasprotno so, vse sivo obarvane odločitve za planet pogubne in vodijo v še hujše okoljske problematike. Najpravilnejša je tako izbira samih zelenih besedil.

Priporoča se, da dijak_inja vseeno prebere vse zapise, saj vsak izmed njih obravnava druge termine tega poglavja. Na ta način kar najbolj ponovi in utrdi usvojeno znanje, saj vsak odstavek obravnava vzročno-posledične povezave, vezane na določen termin.

2) Dopolni zapis z manjkajočimi deli besedila: POSLEDICE KOLONIZACIJE LATINOAMERIŠKEGA PROSTORA

Pravilne rešitve:

1	2	3	4	5	6	7	8
K	H	I	B	E	A	F	D

Odveč so rešitve C, G, J.

3) Analiziraj in nariši pokrajino: VZORCI RAZMESTITVE PREBIVALSTVA NA URBANIH POVRŠINAH

Ne obstaja le ena pravilna rešitev, kar zadeva skice pokrajine, pomembno je le, da dijak_inja pokrajino nariše po uvodnih navodilih. Prav tako je več možnih interpretacij pri risanju navedenih terminov. Pri tem je potrebna le pravilnost z vidika pomena samega pojma.

4) Križanka na temo: MIGRACIJE

- 1) Kozmopolita
- 2) Brezposelnost
- 3) Vietnam
- 4) Vrnili
- 5) Rasna, jezikovna
- 6) Izvornim
- 7) Sakralna
- 8) Margine
- 9) Multi
- 10) Trans

5) Interpretiraj VPLIV OKOLJSKIH DEJAVNIKOV NA REGIONALNE RAZLIKE

RADIACIJA → RETINENCA; Sončno sevanje oziroma radiacija segreva morje, ki pa ima dobro sposobnost zadrževanja toplote oziroma retinence.

RETINENCA → GRADIENT; Nad toplejšim morjem se razvije območje nizkega zračnega tlaka, nad kopnim pa visokega. Tudi zaradi razlike v temperaturi morja na različnih globinah, se ustvari gradient.

GRADIENT → KON/DIVERGENCA; Različno segrevanje, gostota vode (morja) generira različen gradient, zaradi katerega pride do konvergence ali divergence (na stiku tokov z različnimi lastnostmi vodnih gmot).

RADIACIJA → EVAPORACIJA; Ker Sonce segreva morje, slednje izhlapeva in prihaja do evaporacije vode.

EVAPORACIJA → METEORNA VODA; Vodna para se dviguje, adiabatno ohlaja in kondenzira. Na takšen način nastane dež oziroma meteorna voda.

METEORNA VODA → DRENAŽA; Zaradi izdatnih padavin je pogosto potrebna namestitvev drenaže, ki odvajajo odvečno vodo z določenega območja.

METEORNA VODA → HIDROFILNA RASTILNA; Kjer pade velika količina meteorne vode, je površje vlažno in uspevajo hidrofilne rastline

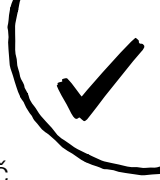
REGIONALNE RAZLIKE ↔ DISPERZIJA; Zaradi disperzije pravzaprav lahko nastanejo regionalne razlike, a dokaj majhne, saj je za ta proces značilna razpršenost določenih gospodarskih, naselbinskih pojavov. Prav tako je lahko disperzija posledica regionalnih razlik v primeru, da govorimo o za človeka bolj in manj ugodnem površju, podnebjju ...

REGIONALNE RAZLIKE ↔ LITORALIZACIJA; Litoralizacija je proces, omejen le na obale, kar pomeni, da nanj vplivajo regionalne razlike. Nasprotno pa so litoralizirana območja visoko produktivna, kar ustvarja regionalne razlike v primerjavi s perifernimi območji v določenih državah.

REGIONALNE RAZLIKE ↔ MONOCENTRIZEM; Razvoj gospodarstva v le enem centru močno vpliva na regionalne razlike, saj na ta način gospodarsko zaostajajo vsa druga območja. Prav tako pa lahko regionalne razlike smatramo kot vzrok za monocentrizem, saj se monocentrično območje razvije le na, za človeka ugodnem površju, podnebjju, kar pa je odraz regionalnih razlik.

EKSPOZICIJA → KSEROFIT; Kjer, kot posledica regionalnih razlik, nasplošno ni veliko padavin, ekspozicija pa je izrazito južna, uspevajo kserofiti, ki za rast potrebujejo malo vlage ter veliko sončne energije.

KSEROFIT → IRIGACIJA; Kjer je zelo sušno uspevajo le kserofiti, pogosto pa se zaradi hudih suš ljudje poslužujejo irigacijskih tehnik z namenom, da površje namočijo in ustvarijo ugodne pogoje za rast kulturnih rastlin.

EKSPOZICIJA → MEZOFIT; Kjer je že v splošnem zaradi regionalnih razlik nekoliko več padavin pa, pretežno na južnih legah, uspevajo mezofiti, saj je zaradi zadostne količine dovolj vlage, prav tako pa tudi nekoliko več sonca.

6) Bralno razumevanje: kar povzroča GEOPOLITIČNE TEŽNJE

Simulacija govora je bila sestavljena s pomočjo umetne inteligence (CHAT GPT) in je namenjena zgolj ponovitvi vseh pojmov tega poglavja.

VIRI SLIKOVNEGA GRADIVA:

1) Razmisli o prihodnosti planeta: ZELENI PREHOD IN VPLIV ČLOVEKA NA ATMOSFERO IN POVRŠJE.

- 1) Albedo: Albedo, str. 15 (Sara Jemec); Konvekcijske padavine: (Sara Jemec)
- 2) Entropija: Taljenje Triglavskega ledenika po letih: (ARSO Okolje, kazalci okolja; <https://kazalci.arso.gov.si/sl/content/triglavski-ledenik>)
- 3) Toksičnost: Toksičnost: (Sara Jemec)
- 4) Evtrofikacija, antropogeni dejavnik, antroposfera, deforestacija: Deforestacija: (Sara Jemec)

2) Dopolni zapis z manjkajočimi deli besedila: POSLEDICE KOLONIZACIJE LATINOAMERIŠKEGA PROSTORA

- 1) Primitivizem in nomadizem: Awá: (<https://www.nationalgeographic.com/magazine/article/isolated-brazil-peru-amazon-tribes-remote-protected>)

3) Analiziraj in nariši pokrajino: VZORCI RAZMESTITVE PREBIVALSTVA NA URBANIH POVRŠINAH

- 1) Eksodus prebivalstva: Eksodus: (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Exit_exodus.jpg)
- 2) Konurbacija, megalopolis, aglomeracija: Združeni Arabski Emirati: (Google time lapse; <https://earthengine.google.com/timelapse/>)

4) Križanka na temo: MIGRACIJE

- 1) Tranzicija: Tranzicija: (Sara Jemec)

5) Interpretiraj VPLIV OKOLJSKIH DEJAVNIKOV NA REGIONALNE RAZLIKE

- 1) Retinenca, radiacija in evaporacija, meteorna voda in drenaža: Namišljena pokrajina: (Sara Jemec)
- 2) Ekspozicija: Namišljena pokrajina: (Sara Jemec)
- 3) Konvergenca in divergenca: ITCZ: (SKYbrary; <https://skybrary.aero/articles/inter-tropical-convergence-zone-itcz>)
- 4) Mezofit, kserofit in hidrofilna rastlina: Hidrofilna rastlina in kserofit: (Sara Jemec)
- 5) Litoralizacija: Litoralizacija: (Apple Maps)
- 6) Gradient: Temperaturna inverzija: (Sara Jemec)

